

د پوهني وزارت
د تعليمي نصاب، د ټيرونگو د روزني او د
ساينس د مرکز همچينيت
د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو
د تاليف لوي رياست

فرهنگ

يوولسم ټولگي

فرهنگ - يوولسم ټولگي

Ketabton.com

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ ش

د درسي کتابونه د پوهني وزارت پوري اړه لري، پلورل او پيرودل يې په
کلاکه منع ده. له سر غبرونکو سره قانوني چلن کېږي.

د پوهني وزارت

د تعليمي نصاب د پراختيا، د ټيكنو د روزني او د ساينس د مركز مهميت د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي كتابونو د تاليف لوي رياست

فرهنگ يو ولسم ټولگي

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ.ش.

الف

مؤلفان

- عبدالحميد عاطف
فضل الرحمن قتيهي

علمي او مسلڪي ايديت

- دكتور خوش نظر پاميرزاد
عبدالرؤوف حكيمي

ژباړونكي

احمد شاه زغم

د ژبې ادبپوران

- محمد امين نژند
غلام سرور گلاب زي صافي

دينې، سياسي او کلتوري کمېټه

- ډاکټر عطاء الله واحديار د پوهنې وزارت ستر سلاکار او د نشراتو رئيس.
حبيب الله راحل د تعليمي نصاب د پراختيا په رياست کې د پوهنې وزارت سلاکار

د څارنې کمېټه

- دكتور اسدالله محقق د تعليمي نصاب، د ښوونکو د روزنې او د ساينس مرکز معين
دكتور شير علي ظريفي د تعليمي نصاب د پراختيا د پروژې مسؤول
- د سر مؤلف مرستيال عبدالظاهر گلستاني د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو
تاليف لوی رئيس

طرح او ډيزاين

- صفت الله مومند

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی	دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې، کور د توري	هر بچی بي قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی	د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو	د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، گوجر دي	پامریان، نورستانیان
براهوي دي، قزلباش دي	هم ایماق، هم پشه بان
دا هیواد به تل خلیږي	لکه لمر پر شنه آسمان
په سینه کې د آسیا، به	لکه زره وي جاویدان
نوم د حق مو دی رهبر	وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهني د وزير پيغام
گراڼ استادانو، ښوونکو او زده کوونکو!

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختيا او پرمختگ بنسټ جوړوي. تعليمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکي دی چې د علمي پرمختگ او ټولني د اړتياوو له مخې رامېخته کېږي. څرگنده چې علمي پرمختگ او ټولنيزې اړتياوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعليمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي؛ البته نه بنياني چې تعليمي نصاب د سياسي بدلونونو او د اشخاصو د نظرونو او هيلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، د همدې ارزښتونو پر بنا تدوين او ترتيب شوی دی. علمي گټورې موضوعگانې پکې زياتې شوي دي. د زده کړې په بهير کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدرسي پلان برخه گرځېدلې ده.

هيله من يم دا کتاب له لارښوونو او تعليمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د ميتودونو د کارولو له لارې تدریس شي او د زده کوونکو مبتلي او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکفېته ښوونه او روزنه کې پرله پسې گډه مرسته وکړي چې د پوهني د نظام هېمې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې برېاوې ور په برخه کړي.

زه باور لرم چې زموږ گران استادان او ښوونکي د تعليمي نصاب په رغنده پلي کولو کې ستره ونډه او دارنده مسؤوليتونه لري.

د پوهني وزارت تل زيار کاږي چې د پوهني تعليمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دين له بنسټونو، د وطن دوستۍ د پاک حس په ساتلو او علمي معيارونو سره سم د ټولني د څرگندو اړتياوو له مخې پراختيا ومومي.

په دې برخه کې د هېواد له ټولو علمي شخصيتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له مينلو او پلرونو څخه هيله لرم چې د خپلو نظرونو او رغنده وړاندیزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لايحه تاليف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې ددې کتاب په تدوين کولو او ترتيب کې ښې مرسته کړې، له ملي او نړيوالو درنو مؤسسو او نورو دوستو هېوادونو څخه چې د نوي تعليمي نصاب په ترتيب او تدوين او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې ښې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفيق

فاروق وردگ

د افغانستان د اسلامي جمهوريت د پوهني وزير

لیک لړ

مخ	سرلیک	د لوست شمېر	څپرکي
ح		سریزه	
۱		د کتاب عمومي موخې او هدفونه	
۲		اسطوري او افسانې	
۳	اسطوري او افسانې	لومړی لوست	لومړی څپرکی
۱۱	کيسې او حکایتونه	دویم لوست	
۱۵	رزمي شعرونه او شېبانه لوستل	درېم لوست	
۱۹		د لومړي څپرکي لاندیز	
۲۰	ولسي ادبیات		
۲۱	لاندی	څلورم لوست	دویم څپرکی
۲۵	متلونه او مقولې	پینځم لوست	
۲۷		د دویم څپرکي لاندیز	
۲۸	جلمې او پوښاک		درېم څپرکی
۲۹	زموږ د هیواد د خلکو جامې	شپږم لوست	
۳۳	د واده او کورني د مراسمو جامې	اووم لوست	
۳۵	د جشنونو، اخترونو او ... جامې	اټم لوست	
۳۹	د ماشومانو جامې	نهم لوست	
۴۱		د درېم څپرکي لاندیز	
۴۲	واکمني او سیمه ییزه اداره		څلورم څپرکی
۴۳	زموږ د هیواد کورنۍ توکمیز جوړښت	اټم لوست	
۴۵	مرکه او جرگه	یوولسم لوست	
۴۹	د تاوتریخوالي او دښمنیو سر چټنې، لاملونه، ...	دولسم لوست	
۵۳		د څلورم څپرکي لاندیز	

۵۴	استو گنجاينه، د وډليو جوړولو مواد، لاري او طرحي	استو گنجاينه، د وډليو جوړولو مواد، لاري او طرحي	بنځم څپرکي
۵۵	سمځي او څښتن کورونه	جبار لسم لوست	
۵۹	څيري کورونه	خوار لسم لوست	
۶۳	غوجلي	بنځلم لوست	
۶۷	کلا، برج او د کوټو کونډي	بنيار لسم لوست	
۷۱	جوماتونه او کاروان سرا يونه	اوو لسم لوست	
۷۵	کاشي کاري	اټلسم لوست	
۷۹	د میناتورۍ هنرونه	نولسم لوست	
۸۳		د پنځم څپرکي لنډيز	
۸۴	په سيمه او په هيواد کې لېږد را لېږد	په سيمه او په هيواد کې لېږد را لېږد	شپږم څپرکي
۸۵	د انسانانو په واسطه لېږد را لېږد	نولم لوست	
۸۷	په لومړنيو وسيلو سره لېږد را لېږد	پورونښتم لوست	
۹۱	دڅارويو په واسطه لېږد را لېږد	جوه وېشتم لوست	
۹۷	په پر مختلفو وسيلو سره لېږد را لېږد	در وېشتم لوست	
۱۰۱		د شپږم څپرکي لنډيز	
۱۰۲	لوږي او ورز شونه	لوږي او ورز شونه	اووم څپرکي
۱۰۳	سيمه ييزي لوږي	څلور وېشتم لوست	
۱۰۷	لامبو وهل	پنځه وېشتم لوست	
۱۱۱	څير تبول (پهلوالې)	شپږ وېشتم لوست	
۱۱۳	په پيلاپيلو لوبو کې هلې ټيمونه	اوو وېشتم لوست	
۱۱۷	د نړيوال المپيک په لوبو کې زموږ د هېواد....	اټه وېشتم لوست	
۱۱۹		د اووم څپرکي لنډيز	
۱۱۹	انځليکونه		

سریزه

فرهنگ څه شی دی؟
فرهنگ

شینیدم ز دانی فرهنگ دوست زهی آنکه فرهنگ ملکش نکوست
ز موزر گران هېواد افغانستان چې په تېرو وختونو کې د آریانا او خراسان په نومونو یادېده، د پېرېو په اوږدو کې د روښانه ملي او فرهنگي هويت لرونکی و.
ز موزر دغه ملي او فرهنگي هويت عبارت دي له: تاریخ، ژبه، هنر و نه، ادبیات، زاړه رسمونه او دودونه، چې د پېرېو په اوږدو کې زموږ د نیکونو په واسطه ایجاد شوي او د وخت په پټۍ کې پاخته شوي او وده یې کړې ده.

د دې ملي او فرهنگي زېرمو او پېدو له یو ځای کېدو څخه زموږ ملي پېژندپاڼه منځ ته راغلې ده، هره ټولنه فرهنگي تنوع لري، زموږ ټولنه په ملي فرهنگ راغونډه او زموږ خلک د دې فرهنگ په شتون کې خپل رنگ او بڼه غوره کوي.
په فرهنگ کې علوم، باورونه، گمانونه، گروهې، تهښونه، هنرونه، د ژوند لارې، ستونزې او رواجونه ټول شامل دي. په لنډه ډول فرهنگ د یوه ملت د پوهنو، د مادي او معنوي نوښتونو او ایتکارونو ټولگه ده.

ستاسو په لاس کې د کتاب، او وه څپرکي لري،
په لومړي څپرکي کې اسطوري، کیسي او حکایتونه دي چې د خلکو په منځ کې دود دي، په کوم ډول منځ ته راغلي او څرنگه تر نن ورځې رارسېدلي دي؟
همدارنگه زرمې اشعار او د شهنامې لوستلو دود بیان شوی دی.
په دویم څپرکي کې ولسي ادبیات لکه: لنډې، منلونه او مقولې دي (د مشتم نمونه څرواڼ)
په ډول یاد شوي دي. تاسې به په یقین سره په سلگونو داسې نورې هم په یاد لرئ او هم په یې راغونډې کړئ.

په درېیم څپرکي کې زموږ د خلکو د ساده او د ځانگړو مراسمو د جامو بېلگې او ډولونه د هغوی له تصویرونو سره درېښدل شوي دي، چې د کلیو، بانډو، د ښار او سیدونکو او د

ماشو ملو خانگري جامي پکي شاملې دي، له پخوا څخه تر نن پورې دو د لري. په څلورم څپرکي کې زموږ د هېواد د کورنيو او قومونو جوړښت، د کليو او کورنيو ترمنځ اړيکې، د جرگو او مرکو دوديزې سيمه ييزې واکدارۍ، څرنگوالی، د قومي شوراگانو او جرگو گټې، مزاوايې او زياتونه بيان شوي دي چې دهغې په باره کې به معلومات ترلاسه کړئ، قضاوت به هم وکړئ او خپل نظر ونه او وړاندیز ونه به د ښاغلي ښوونکي سره شريک کړئ. په پنځم څپرکي کې به د خپلو اجدادو او نيکونو د ژوند لرغونو ځايونو، د څارونو پخواني کورونه، خټين او څيري کورونه، کلاگانې، برجونه، د پلرونو او نيکونو کورونه، د څارو و غوډلي، دهغوی د جوړښت د څرنگوالي او تصويرونو سره وگورئ، او تاسې د دې ټولو سره بلد ياستئ، زموږ د هېواد د جوړولو، پخوانيو کاروان سرايونو، د معمارۍ هنر، کاشي کاري او د مينياتورۍ د هنرونو نمونې پېژنئ او په يقين سره دهغوی د راژوندي کولو، پرمختگ او پراخوالي په فکر کې هم ياست.

په شپږم څپرکي کې د تير شوي وخت او نننۍ ورځې د لېږد رالېږد وسيلو دولو لونه د انسانانو او څارو په گډون د لېږد رالېږد لو مړني او د نن ورځې پرمختللي واسطې دهغوی د تصويرونو سره ترتيب او تاسې ته مو درپېژندلې دي.

په اووم څپرکي کې د لوبو او بدني روزنې دولو لونه بيان شوي دي چې تاسې د لوبو د منځته راتلو په موخو او د ځينو سيمه ييزو لوبو د کولو په طريقو او گڼو سره بلد شئ.

کوم شيان چې موږ به دې کتاب کې راټول کړي دي د بهر د هغو اوبو په شان دي چې په کوزه کې تري راواخيستل شي.

زه يقين لرم چې تاسې ځوانان به د دې لوی رسالت څخه خبر ياست، پام به موري او کوښښ به کوئ چې د هېواد د گټور، پراخه او لوی فرهنگ راغونډولو او روښانولو ته به پام کوئ.

د کتاب عمومي موخي او هدفونه

د دې کتاب له تدریس څخه وروسته تر هر څه دمخه باید د خلکو ترمنځ په هر اړخیز ډول سره ملي یو والی او یو موټي کېدل ټینګښت ومومي.

د خلکو د ډول ډول فرهنګونو سره د زده کوونکو د درناوی، روحیه ټینګه شي او زده کوونکي باید زموږ د هېواد د ټولو سیمو له فرهنګ سره بلد شي.

د زده کوونکو معلومات او پوهه به په دې برخه کې دومره پراختیا ومومي ترڅو ویو هېږي چې زموږ د خلکو فرهنګ او زموږ د هېواد هویت د نړۍ په کچه معرفي کړي.

زده کوونکي دې داسې مهارتونه ترلاسه کړي چې زموږ د فرهنګ محوري او مرکزي ارزښتونه موږ د یوه افغان په توګه معرفي کړي.

زده کوونکي دې داسې مهارت ترلاسه کړي چې د خپلې سیمې پر فرهنګ سربېره زموږ د ګران هېواد د نورو ولایتونو او سیمو فرهنګ ورضمي، هغه زده کړي او په هغې باندې د افغانستان د خلکو د ګډ فرهنګ په توګه وباري.

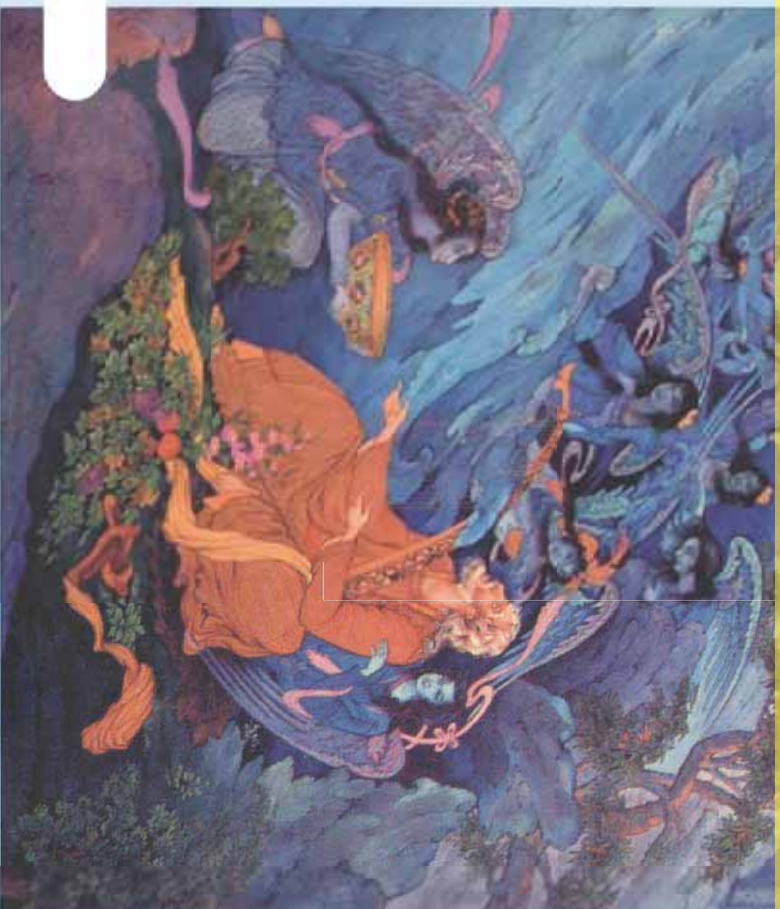
د دې کتاب لوستل له دې اړخه ارزښت لري چې:

د فرهنګ مضمون ته د هېواد په تعلیمي نصاب کې نوی ځای ورکړ شوی دی او تاسي په پټښ سره د خپلې ټولني د فرهنګ له ځانګړتیاوو او څرنگوالي خبریاستی. لکه څنګه چې فرهنګ د یوه ګډ میراث په توګه زموږ په خلکو پورې اړه لري او زموږ د ټولني د ملي هویت څرګندوی دی.

تاسي، زموږ د هېواد او خلکو د بډای فرهنګ سره له مخکې بلد یاست او د دې کتاب په لوستلو سره به تاسي د ولایتونو او د هېواد د بېلابېلو سیمو د خلکو د فرهنګ سره نور هم بلد او د خلکو د ګډ کلتور سره په ستاسې مینه لارانه شي او د هغې د بیا رغولو، ساتلو، فرهنګي پراختیا او ودې ته به پاملرنه وکړئ او خپل فولکلوریک اصالت به وساتئ او د غیر اسلامي او د غیر افغاني عناصرو د فرهنګونو له منلو څخه په کلکه ډډه وکړي. زده کوونکي به د دې کتاب په لوستلو او د هغې د محتوا او (منځپانګو) او موضوعاتو سره بلدتیا او د ښوونکي د هدایت او لارښوونو سره سم په د پوښتنو او ځوابونو په طریقه د دې د لوستونو په زده کوونکو سره زیاتې تجربې ترلاسه کړي.

لوهری خیرکی اُسطوری او افسانې رزمي شعرونه او...

د دې خیرکي مورخې
په دې خیرکي کې به زده کوونکي زموږ د هېواد د خلکو د عامیانه لاسته راوړنو سره بلد
شي او د هغوی محتواوي، توکي، مفاهیم او ارزښتونه به وپېژني.
زده کوونکي به د خلکو په منځ کې په دې ډول ادب، دود او تاریخي قدامت باندې پوهه
شي، له یوه نسل څخه بل نسل ته د هغې د انتقال او د پېړیو په تېرېدلو سره چې کوم بدلونونه
په دې کې راغلي دي، وپېژني.
زده کوونکي به د خلکو په ټولنیز ژوند کې د دې ډول ادب په ګټو، بېلګو او اغیزو
باندې پوه شي او د هغو معروفو او مشهورو کتابونو سره به چې د حساسي داستانونو،
حکایتونو او اسطورو لرونکي دي، آشنا شي.

لوهری تصویر

لومړی لوست:

اُسطوري او افساني

- اسطوره څه ته وايي ؟
 - تاسو څو افساني اورېدلي او په یاد مو دي ؟
- اسطوره :** زموږ د خلکو د عاميانه لاسته راوړنو يوه اساسي برخه ده. دغه وگړنيزه ادبي برخه د تېرو وختونو په اوږدو کې زموږ د خلکو د لوړو د خيالونو او تصوراتو محصول دی چې له يوه نسل څخه بل نسل ته رارسېدلي او تر نن پورې يې دوام کړی دی.

اسطوري هغه داستانونه دي چې ډېر ځله خيالي او جوړه شوي محتوا لري او زياتره د هغو شته والی او عملي توب د عقل له پلوه شونې نه برېښي، خو افساني کله عادي او کله اسطورو ته ورته محتوي لري.

(۲) تصومبر

د اسطورو اصلي توکي د افرادو، پېښو او پدېدو په ستاینه کې زیاته مبالغه ده، لکه: د فردوسي شهنامه او ځینې نور داستانونه چې اسطوره یي محتوا لري او داسې ښکاري چې له ځانه جوړ شوي وي او یا د هغې په اصل کې نور مطلوبه او پېښې د مبالغې په ډول ورننات شوي وي.

اسطوره د یوه قوم د تاریخي او نایکل شوو خیالونو او د هغوی د تاریخي شته والي هنداره او سرزیزه ده. اسطوره د یوه قوم د ملي او ټولنیزو ارزښتونو بیانونکې ده. داسې چې د کيسو په قالب کې دهغه قوم د زړه راښکونکو غونډو او آرمانی هلو ترجماني کېږي. داستوري تر ټولو مهمه ځانگړنه د هغې غیر عادي ژبه او جوړښت دی.

اسطوري له عقل او باور څخه لري په نامعلوم زمان او مکان کې د غير عادي، خيالي او د ډبرو غښتلو قهرمانانو غير عادي او نا آشنا کيسې دي.

د بېلگې په ډول: د فردوسي شهنامه په نړيواله کچه تر ټولو ستر حماسي اثر او محتوايي د لرغونو قومونو د اسطورو ټولگه ده. فردوسي په خپل منظوم حماسي اثر کې لرغوني اسطوري ميراثونه په استازانه ډول په دري ژبه منظوم کړي دي.

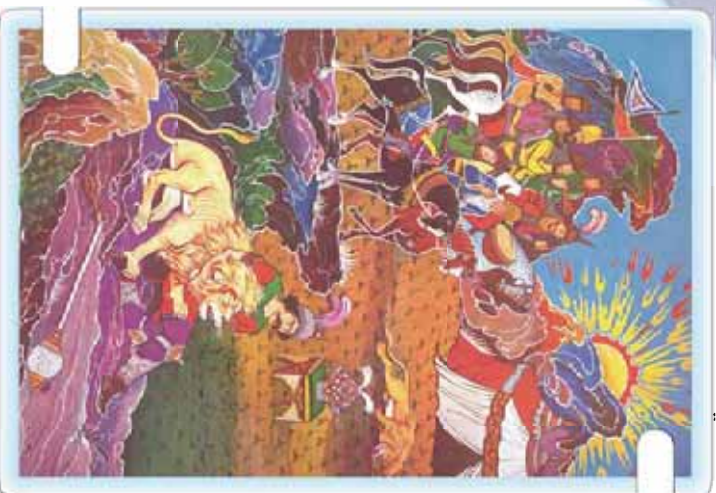
اسطوري کيسې او پخواني حماسي سندري په ناليکي او شفاهي توگه د سندريو لو او برگرانو په وسيله سينه په سينه او خوله په خوله وروستيو نسلونو ته را رسېدلي دي او د فردوسي دشهنامې بنسټيز آرونه جوړوي.

افسانه (کيسه)

افسانې د خلکو د ژبنيو لاسته راوړنو يوه غوره برخه ده. دا ډول خبرې له لرغونو وختونو څخه را په دې خوا د خلکو په ټولنيز او عاطفي ژوند کې موجودې دي.

انسان له پخوا زمانو را په دې خوا د افسانو له ويلو او اورېدلو سره مينه لري. په ځانگړې توگه دغه مينه په ماشومانو او ځوانانو کې ډېره زياته ده.

ماشومان د ژمي په شپو کې تر تودو صندليو لاندې او يا په تودو کوټو کې د خپلو نياگانو يا د باباگانو چار چاپېر را ټولېږي دوی د ډبرانو او تيناپرو، آدم خان او دُر خانې، مؤمن خان او شينېو، بهرام او گل اندامې، ورقه او گل شاه، شير عالم او ميموني، يوسف او زليخا او نورو افسانو په برخه کې کيسې کوي. او داسې يې پيلوي.

(۳) تصویر

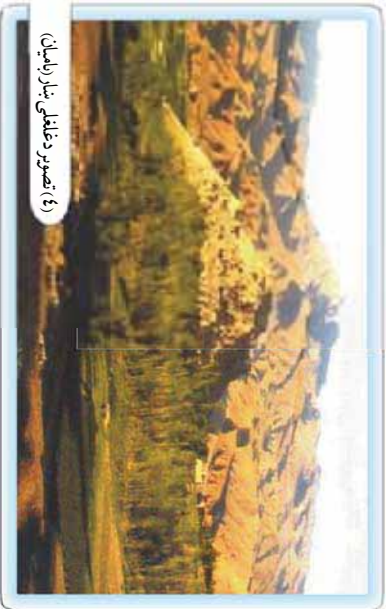
و، نه و، یو پاچا و
ناست په دو کانیچه و
مسا و پشت په ډیره هغه و لوید په لکه

یا په دري ژبه (افسانه، سي سانه، چهل مرغک ده یک خانه)
یا: یو و، یو نه و غیر له خدایه بل شوک نه و

یا: یکی بود یکی نبود، غیر از خدا هیچ کس نبود

او په داسې وینا و او جملو
کیسې پیلوي او ماشومان یې په
مینځه سره او ری.

زموږ گران هېواد چې له پخوا
زمانو راهیسې یو بډای فرهنگي
هېواد و، تل یې په خلکو کې د
افسانو ویل او اړیدل دود و
او ترننه پورې دوام لري، لکه:

(۴) تصویر دغلامی بنار (بامیان)

د مرد او نامرد، وري او لېوه کیسې د کلیلي او دمني
کیسې چې د خټا ورو او خار و یو په ژبو یې وایي، همدارنگه د
هزار وکشتب، فقیر ادهم، شیر او نجار، زمري او گیدرې، زمري
او بابه دهقان، د بابه خارکش او په لسگونو نورې افسانې.
په پخوا وختونو کې چې خلکو ډېر کارونه، نه درلودل او
هم د یو خټیاو و ننني وسایل لکه راد یو، تلویزیون، او... هم نه
و، نو خلکو خپل ورگړ وختونه د گټورو خبرو او کیسو په
اړه پیلو تېرول او د ژمي په اړه و شپو کې به یې کیسې او
افسانې ویلي.

(۵) تصویر

نن هم زموږ د خلکو په منځ کې د کیسې کولو دود شته، خو د تېرو وختونو په پرتله د مروه
زیات نه دی.

د افسانو منځ پانگه (محتوا)

وگرڼيزي کيسې يا افسانې ډول ډول منځپانگې لري او هره کيسه مورن ته د تېرو خلکو د ژوند د حالاتو نو او آرمانونو توپولي خواوې بېانوي. په افسانو کې له عقلمه لري برخلیکونه او په زړه پورې پېښې تشبېه لکه: د جادوگرۍ، تورديو، سپين ديو، سيمرخ، د کوه قاف ښاپېرۍ، اتلانو، رستم او نورو رو لونه د يادونې وړ دي.

خرنگه چې په افسانو کې ټولنيزې چارې او د تېرو خلکو ترمنځ اړيکې له يو بل سره ښايېږي؛ همدارنگه د حرص، ظلم او برلاسي، قهر، غوسې، کينې، د درواغو څخه بد ويل کېږي او ښه فضائل او خصالتونه لکه رښتيا ويل، پاک زړه توب، عدالت، مينه، قناعت، زغم، حوصله او سرښندنه ستايل کېږي. بايد ووايو چې ځينې افسانې زموږ د تېرو خلکو د سپېڅلي مينې څرگندونه کوي او د مخکښو خلکو او ټولنو د ارادو او عواطفو ښودونکي او څرگندونکي گڼل کېږي.

افسانې مور ته د وفادارۍ او مينې درس راکوي او پندونه ترې اخيستل کېږي.

کله ناکله وگرڼيزي افسانې په بېلابېلو ځايونو او وختونو کې په يو او بل ډول مور ته را رسېدلي دي، نو د ليرېد او انتقال د زماني په بهير کې يې له يوه نسل څخه بل نسل ته بدلون موندلی دی. تاسې يوازې له هغو افسانو څخه چې د خلکو په منځ کې دود دي په لاندې ډول لولئ:

د زمرت Zumarat او قيمت کيسه (افسانه)

و، نه و، غير له خدای ﷻ بل څوک نه و.

په تېرو زمانو کې يو سړی و، چې د يوه ځنگله په څنگ کې يې ژوند کاوه. دغه سړي دوه لورگانې او دوه ښځې درلودې، د يوې لور نوم يې (زمرت) او د بلې نوم (قيمت) و. قيمت لته او (زمرت) هو ښاره او خوارېکښه نجلۍ وه. د (قيمت) مور به تل خولېدې او نارامه وه چې لور يې ولې لکه د (زمرت) غوندې هو ښاره نه ده.

(قيمت) ته به يې چې څومره نصيحت کاوه گټه يې نه کوله او له بل پلوی به يې له (زمرت) سره کينه او بدني کرله او د هغې د له منځه وړلو په فکر کې وه.

يوه ورځ يې د تل په شان خپل مېړه ته د (زمرت) څخه سر وټکاو او شيطاني يې ورته وکړه، (زمرت) يې د پلار په نظر کې لټه، پیکاره او بدگزاره معرفي کړه او ويې ويل: «که دا لور دې له کوره ورکه نه کړي، نو زه له کوره ځم» خو ورځې او هفتې يې خپل مېړه وگوايېده.

د (زمرت) پلار بله چاره نه لرله او هغه يې له ځان سره يوه څنگله ته بوتله او د څنگله په يوه گوښه کې يې پرېښوده. خپل تر يې را واخيسته او د څنگله پلې خوا ولاړ. تېر يې په يوه ونه کې وځړاوه او خپله د (زمرت) له نظره په پټه بېرته کورته وگرځېد، (زمرت) يې په ځنگل کې يوازې پرېښوده.

د ورځې په اوږدو کې يې ياد تېر ښوراوه او په ونه لگېده. (زمرت) د تېر د غوږ په اوږدو تر ماښامه پورې فکر کاوه چې پلار يې ونې غوڅوي.

کله چې ماښام او تياره خپره شوه او پلار يې رانه غی، ناچاره په وېره وېره د تېر د غوږ په لور لاړه او هلته يې وليده چې تير ياد په ونه وهي او پلار يې نشته. ډېره و وږيېده، يو خوا بله خوا يې منډې و وهلې او د پلار جان، پلار جان نارې يې وهلې. په ډېرو منډو او لټونونو په تياره شپه کې روانه وه، آخر يې د څنگله په يوه گوښه کې يوه تنه زبا وليده، ځان يې هلته ورساوه. گوري چې يوه کوټه ده او په هغه کې يوه جادوگره ښځه ناسته ده. د کوټې دروازه يې ور وټکو له، اجازه يې واخيسته، دننه شوه او سلام يې ور و اچاوه. جادوگرې ورته وويل: ((عليکم السلام، اې نازښې نجلی، نږدې راشه! ولې ژاړې او په دې نيمه شپه په څنگله کې ولې سرگردانه يې؟)) زمرت پېښه ورته بيان کړه.

جادوگرې د هغې په سر لاس کش کړ. ډاډ يې ورکړ او بيا يې خواړه ورکړل. (زمرت) خواړه و خوړل او څرنگه چې ډېره ستړې شوې وه، نو وليده شوه، سهار وختي چې کله له خويه راوبښه شوه په ټول انگړ کې يې اوږه و شيندلې او جارو يې کړ. د سهار چلې يې برابر کړ او جادوگرې ښځې ته يې غوږ چې: «پاڅېرې چلې تيار دی!».

هغه چې له خوږه پاڅېده، گوري چې د کوټې ټول انگړ دهندارې په څېر پاک او ستره شوی دی، توده ودری. او چلې تيار دی. ډېره خوشحاله شوه. دواړو د سهار چلې و خوړ او بيا يې د غرمې او بېگه خواړه هم په همدې ډول برابر کړل. خو ورځې په دې ډول تېرې شوې. جادوگره ښځه

له زمريت څخه ډېره خو شحالو وه او لاس به يې ورباندې تېراوه. زمريت هم ډېره خو شحالو وه، هره ورځ په ځنگله کې د شنبېلو او ونو ترمنځ گرځېده او د هغو ننډاره به يې کو له. خود زمريت مور او پلار ډير غمجن و او مور يې شپه او ورځ ژړل.

يوه ورځ زمريت بام ته وختله چې خس او لرگي راکوزکړي، ناڅاپه يې خپل کور وليد، ډېره غمجنه شوه، په ژړا يې پيل وکړ، جادوگرې ترې وپوښتل: ((لورې، ولې ژاړې؟ هغې وويل: خپل کور مې وليد. نو ژړا راغله.))

ښځې ورته وويل: «گراني لورې! مه ژاړه. زه به تاسو راجاني او پلار ته ور ولېږم، د بام پر سر دوه شننه او تور صندوقونه دي، شين صندوق له ځان سره را ښکته کړه)) زمريت صندوق له ځانه سره راکوزکړ.

جادوگره وروسته ځنگله ته لاړه او يوه ښکلې گاوى چې په آس پورې تړلې وه راوسته. صندوق يې په گاوى کې کېښود او د صندوق کونجې يې زمريت ته ورکړه او ورته وني ويل: «گراني لورې! گاوى کې سپره شنه او خپل کور ته دې لاړه شه! کله چې کور ته ورسېدې نو صندوق به په کور کې خلاص کړې.»

زمrite په گاوى کې سپره شوه او گاوى نېغه کور ته ورسوله. پلار، مور او گاونډيان د زمريت په ليدو ډير خوښ شول، خو مېړه يې غمجنه شوه. زمريت هغوى ته يوه كيسه وکړه.

کله چې شپه شوه نو زمريت په کوټه کې خپل صندوق را خلاص کړ، گوري چې صندوق له وربښمنو جامو او طلا يې گانو څخه ډک دی، خو يې يې لا ډېره شوه.

سبا چې د قيمتي مور له وربښمنو جامو او طلا و ډک صندوق وليد، بختلې او کينه يې لا ډېره شوه او مېړه ته يې وويل: «قيمته هم سبا ځنگله ته يو سها!

قيمته يې سبا پلار ځنگله ته بوتله، د ځنگله په يوه ځاى کې يې پرېښوده، تير يې په ونه کې وځړاوه او پخپله پټ کور ته ستون شو. نيمه شپه قيمته په ژړا د جادوگرې کور ته ورغله، د جادوگرې دروازه يې له ټکو لو او اجازې پرته پرانيسته ورنننه شوه او سلام يې هم وانه چاوه. دا چلند د جادوگرې خوښ نه شو. څه خواږه يې قيمتي ته راوړل، هغه يې وځورل او وښه شوه. سهار چې جادوگره له خوه پاڅېده گوري چې قيمت لاتراوسه ويده ده. د سهار چاى يې تيار کړ

او قيمته يي له خوبه راوبښه كړه.

قيمه په ډېرې لټې له خوبه را پاڅيده، چاكي يې وڅښه. ژړل يې او هېڅ كارته يې لاس نه وروړ. جادوگرې ښځې ورته وويل:

«قيمتي، پاس بام ته وخېږه او لرگي را ښكته كړه.» هغې وويل: «خپله يې را ښكته كړه!» جادوگره بام ته وختله او د لرگيو پرځاى يې تور صندوق له بامه راښكته كړ، گاډۍ كې يې كښود او قيمتي ته يې وويل: «گاډۍ كې كښېنه او خپل كورته ولاړه شه!» قيمت په خوشحالي سره په گاډۍ كې كښيناسته او ان ماښام تياره خپل كورته ورسېده. د هغې په ليدو سره يې مور ډېره خوشحاله شوه او گو مان يې وكړ چې قيمتي به هم له گانو او جامو ډك صندوق راوړى وي. د شپې له خوا قيمت او مور يې خپلې كورتي ته ننوتل او دروازه يې وتړله. په بېرته او حرص سره يې صندوق پرانسته او په ډېره حيرانتيا سره يې وليدل چې په صندوق كې دوه ښاماران پرانه دي. ښاماران يې له ځنډه له صندوقه را ورتل او پرقيمت او مور يې يرغل وكړ. هغه او مور يې د كورتي له يوه كوښه بل كوښخ ته تښتېدلې، چېغې يې وهلې، هر څومره چېغې او شور ماثور چې يې وكړ، څوك د هغوى مرستې ته را ونه رسېدل.

په پاى كې ښامارانو قيمت او د هغې مور له ستونزې تېرې كړلې او د بام له سوري څخه بهر تښتېدلې و.

د قيمت پلار او گاونډيانو چې د هغوى چېغې او نارې اورېدلې وې، كله يې چې كور ته راغلل و رښې مات كړ او كورتي ته دننه شول گوري چې كو ته كې هېڅوك نشته.

په دې ډول قيمت او د هغې مور د بڅيلې، حسادت او بدگزاني له امله له منځه لاړې. له هغه وروسته بيا زمرت، مور او پلار يې په ډېرې خوبې سره خپل ژوند كاوه.

په ټولگي کې فعاليت

— زده کونکو ونکې چې د خپلې سيمې د مشهورو افسانو نومونه واخلې.

پوښتنه

— کوم ټولگي (اساطيري) او که غير اساطيري (ستاسو لپاره په زړه پورې دي ؟

کورنی دنده

هر زده کونکو ونکې چې د خپلې کورنۍ له غړو څخه کيسې واورې او په خپلو کتابچو کې دې و ليکې او ټولگي ته دې راوړې.

کیسی او حکایتونه

- تاسو تر اوسه پورې خو کیسی او حکایتونه او ریډلي او په یاد مو دي؟
کیسی او حکایتونه د هرې ټولني د فرهنگ مهمې برخې جوړوي.
دا ډول کیسی کله ځانته ادبي بڼه پیدا کوي او په کتابونو کې راځي، اما کیسی په عمومي ډول د خلکو په منځ کې دود لري او په شفاهي ډول له یوه نسل څخه بل نسل ته د زمانو په اوږدو کې رارسیدلي دي.

ځینې کیسی ځانگړي وینونکي لري او د ټاکلي فرد یا قوم برخلیک بیانوي؛ خو ځینې یې بیا ځانگړي وینونکي نه لري او د هغه قوم یا شخص په اړه چې کیسی ویل شوې دي وینونکي یې معلوم نه وي.

کیسی او حکایتونه ډول ډول محتواگانې لري او هغه به لاپېل برخلیکونه بیانوي، چې د بشري ټولني په خلکو کې موجودې دي. دا هغه کیسی دي چې اخلاقي، عرفاني، عشقي، ټولنیز، دیني او نور له پندو دک مفاهیم او معناوې لري.

د کیسی او افسانې توپیر

کیسه ډېر ځله له واقعیتونو سره سمون لري او که ساخته گي هم وي، د انسان عقل د هغوی شتون او موجودیت ناشونی نه گڼي، یعنی کیسه دیو فرد او یو قوم هغه تېریادونه او برخلیکونه دي چې یا په هماغه ډول واقع شوي وي او یا کیدای شي هغو ته ورته کیسی پېښې شوې وي. خو افسانه خیالي او اسطوره یي خوروي لري او د انسان عقل د هغو وجود او پېښیده مجال گڼي. په بله وینا افسانې او اسطوري سره گډې دي خو کیسی او حکایتونه د اسطورو سره یووالی نه لري او کېدای شي چې د ژوند له واقعیتونو سره سمون ولري.
لاندې یو حکایت د بېلگې په توگه را نقل شوی دی:

حکایت

و ابي په پخوا زمانو کي، په ترکستان کي، يو سوداگر و چې د هندوستان تجارت يي کاوه. يوه ورځ دغه سوداگر هندوستان ته د سفر ملا و تړله. خزانگه چې دود و له خپلو زامنو او کورنۍ څخه يي پوښتنه وکړه چې څه سوځانو نه تاسو ته راوړم؟

د کورنۍ هر غړي له خپل ذوق سره سم څه کالي، شال او د گابو فرمايش ورکړ. سوداگر يو طوطي هم درلود، له هغه څخه يي هم پوښتنه وکړه: «تا ته له هندوستان څخه څه سوځات راوړم؟»

طوطي وويل: «کله چې د هندوستان له پلازکي، سيمي، څخه تيريدې، هلته يو ځنگل دی چې زما خپلوان پکې ژوند کوي. زما سلامونه هغوی ته ورسوه او د هغوی د روغتيا او سلامتي احوال ماته راوړه.»

سوداگر له کاروان سره حرکت وکړ او د اوږدو لارو له وهلو او د سفر له کړاوونو زغملو وروسته هندوستان ته ورسېد. خپل مال يي خرڅ کړ. هندي کالي، مناع او گران بڼه سوځانو نه يي خپلې کورنۍ او نورو ته واخيستل او د بېرته راتگ هوډ يي وکړ او د خپل طوطي له فرمايش سره سم د هغې سيمي ځنگله ته ورغی او هلته يي د طوطيانو يو لوی سيل وليد.

سوداگر د طوطيانو سيل ته سلام و وړ و اچاوه او د خپل طوطي سلام يي هغوی ته ورساوه.

نابیره د طوطیانو له ډلې یو طوطی له ونې څخه پر ځمکه راو لوید او مړ شو. سو داگر دغه پېښې ته هک پک پاتې شو چې څنگه د پیغام رسول د طوطي د مړینې لامل شو؟ په ډېر څپکان له هندوستان څخه را روان شو او له خپلو مالونو سره د سفر ونو له وهلو وروسته خپل کور ته راو رسید او د خپل کور د تړلو غرو سو غاڼو نه یې هغوی ته و ویشل، ټول خوشحاله شول.

طوطي پوښتنه وکړه «زما پیغام دي زما خپلوانو ته ورساوه؟»

سو داگر وویل: «هو، خو کاشکې دغه پیغام مې نه وای رسولی. دا پېښه به نه رامیځ ته

کېده.» د هغې پېښې حکایت یې ورته وکړ.

طوطي د دغې کیسې په اوریدو سره سمد لاسه په رپړېدو شوی، په ځمکه راو لویده او داسې فکر کېده چې مړ شو. سو داگر هک پک پاتې شو او ډېر خپه شو، نو د قفس دروازه یې خلاصه کړه او د چا خبره د طوطي مړی یې له قفس څخه د باندې و اچاوه. سمدلاسه طوطي والوت او د ونې په څانګه کېښایست.

(۸) تصویر، کاروان

سو داگر د طوطي له دغه حرکت له حیران شو او د طوطي د دغو حرکتونو راز یې له هغه وپوښته. طوطي وویل: «ما مې خپلوانو ته پیغام ولېږه چې په قفس کې بندې يم او څنگه کو لای شم د قفس له زندان څخه ځان خلاص کړم؟»

زما خپلوانو عملاً ما ته بسو ونه وکړه چې د قفس څخه ستا د خلاصیدو لاره همدا ده چې: «نورې خبرې مه کوه او خپل ځان مړ و اچوه، هغه وخت د سسوداگر په درد نه خورې، تا له قفس څخه د باندې اچوې او آزاد به شي.»

«ما د هغوی عملي درس او پوهو ونکې پیغام پلی کړ، دا دی مقصد ته ورسېدم او آزاد شوم. او س

(۸) تصویر، طوطی

نو د خدای په امان!« دا خبره یې وکړه او و الوت. له ډېر منزل وروسته یې ځان هندوستان ته ورساوه او له خپلو خپلوانو سره یوځای شو.

په پوښتنې کې فعالیت

- له زده کوونکو څخه دې پوښتنو ته یوه کیسه ووايي.

پوښتنې

- هغه کتابونه، چې په هغو کې ډېرې کیسې راغلي دي، کوم دي؟ نومونه یې واخلئ.
- په خلکو کې د کیسو کول او اړوندل څه گټې لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې دخپلې کورنۍ له غړو څخه د کیسو پوښتنې وکړي، هغه یې ولیکي او پوښتنې ته دې راورېږي.

رزمي شعرونه او شهنامه لوستل

- تاسو د رزمي او حماسي شعرونو او داستانونو په اړه څه پوهېږئ او تر اوسه مو په دغه برخه کې له چا څخه څه اوږدې دي؟

رزمي او حماسي شعر

رزمي او حماسي شعر له تاريخ څخه دمخه دورې او د پخوانيو انسانانو د ژوند د پېښو سپړونکي دي. د يوه ملت هغه ارمانونه چې تاريخ، اسطوره، خيال او رېښتيا ورسره ملگري وي، راښاري.

حماسي شعر د يوه ملت تاريخ، هېلو او آرمانونو ښکارندوی دی. يا په بله وينا په منظومه بڼه د هغه ملت د تېرو خيالي کيسو تاريخ دی. دغه ډول حماسي شعر څو اړخيزه داستان دی چې له بېلابېلو موضوعگانو، اسطورو، د پهلوانۍ له افسانو، تاريخ، فولکلور، د ښوونيز مذهبي حکايتونو، اخلاقي او فلسفي نظريو او د حيواناتو له داستانونو، د قهرمانانو له زړه ورتوب، اېلولو او فوق العاده کارنامو څخه خبرې کوي. همدارنگه حماسي نظمونه سربره پرې دي چې د يوه ملت د قهرمانانو، زورتياوې، جگړې، مدني ځانگړتياوې، اخلاقي او فرهنگي حالت تمثيل او بيانوي. همداراز کېدای شي حماسه د يو ملت د تمدن د يوې برخې او يا د تمدن د ټولو برخو ښودونکي هم وي چې د زمانو په اوږدو کې منځ ته راغلي دي.

د رزمي او حماسي شعر ځينې نورې ځانگړتياوې

- ۱- حماسي شعر د قومي، توکميزو، ملي قهرمانيو او جگړو بيانونکی دی.
- ۲- په حماسي شعر کې څاروي عجيبه او فوق العاده پياوړتيا لري. لکه چې په شهنامه کې د رستم رخش (آس) له زمري سره جگړه کوي، سيمېخ زال روزي. د عطار منطق الطير حماسي او عرفاني شعر کې سيمېخ پياوړي رول لري. همدارنگه د وزر لرونکي آس کېسه، د (هما) د سعادت مرغه او د اووه سړي ښاهمار رول د يادولو وړ دی.
- ۳- په حماسي شعر کې داروښي بوتي فوق العاده رول لري.

(۹) تصویر

۴- په حماسي شعري کې خبرې له دارو و نکو او خيالي موجوداتو څخه وي، لکه: جبران، غولان، جادوگران او طلسمونه او د حماسي اتلان او قهرمانان دارو ونکي خيالي ځناوران و ژني لکه څنگه چې رستم او اسفنديار په خپلو «هفت خوانانو» کې بنسټار وژني. د دغه ډول حماسي شعرونو ويونکي زموږ د ټولني پسه بډای فرهنگي حوزه کې زيات ليدل شوي دي، مثالونه يې د سوسرمي گيل گيميش، د هديانو مهابهارت، په اوستاکي مهربشست او زاميا ديشت او د فردوسي د شهنامي لومړۍ برخه د فريدون تر ژوند پورې او طوسي اسدي، گرشاسب نامه او د بلخي ابوالمؤيد شهنامه، همدارنگه د مسعود مروزي شهنامه او ابو العلابي بلخي شاهنامو کې دغه ټکي ليدل کېږي. په پښتو ادب کې مؤمن خان او شيرينو او په ترکي ژبه کې د گور او غلي مشهور حماسي داستان د يادولو وړ دي.

شاهنامه لوستنه

د شپي ناسته او د حماسي داستانونو لوستل زموږ د هېواد د وگړينو او لرغوني فرهنگ يوه برخه ده؛ خو د راډيو تلويزيون د رامنځته کېدو سره دغه پخواني او لرغوني دود کم شوی دی، مگر په تېرو دورو کې د شاهنامي لوستل زيات دود و.

په پخوا وختونو کې به دا دود و چې په ژمي کې خلکو کار لږ او وخت زيات درلود. په يوه ځای يا کور کې به راټولېدل او يو تن به چې د فردوسي شاهنامي حماسي شعرونو په لوستلو کې مهارت درلوده، هغه به يې په ډېر ذوق سره لوستل او نور به په پوره مينې سره او رېدل او له هغو به يې خوند اخيسته.

لکه چې وويل شول هغه داستانونه، چې د شپي په ناستو کې لوستل کېدل، زياتر يې، حماسي او رزمي بڼه

(۱۰) تصویر، د شاهنامي لوستلو مجلس

در لوده چی ز موز د هېواد ستر و شخصیتونو او مشرانو د جگړو او اتلولیو د تاریخ بیانو و نکي و و او خلکو به یې اوریدو ته پوره مینه درلوده. دلته به د شهنامې پوره وږه توتپه ناسوته وړاندې کړو:

د رستم په لاس د سهراب وژل کېدل

په سر بهرهمی گشت بد خواه بخت	د گرباره اسپان بستند سخت
گرفتند هر دودوال کمر	به گشتی گرفتن نهانند سر
تو گفتي که چرخ ببلندش بیست	سپهدار سهراب و آن زوردست
گرفت آن سر و یال جنگی پلنگ	غمی گشت رستم بیازید چنگ
ز منانه سراسر آمد نبودش توان	خشم آورد پشت دلاور جوان
بدانست کوه هم نماند به زیر	زدش بر زمین پویه کردار شیر
بهر پور بیدار دل بر در بند	سبک، تیغ تیز از میان بر کشید
ز نیک و بد، اندیشه کوه تاه کرد	بپچید سهراب و پس آه کرد
بگشتی مـــــرا خیره بر بد خوبی	بدو گفت گـــــر زانکه رستم تویی
نجبید یک ذره مهرت ز جای	ز هر گونه بودم ترا راهنمای

(۱۱) تصویر

برهنه ببين اين تن روشنم
بين تا چه ديد اين پسر از پسر
همه جامه بر خويشتن بردريد^(۱)

کنون بند بگشای از جوشنم
بس بازم بر مهره خود نگر
چو بگشاد خفتان و آن مهره دید

په تو لایگی کی فعالیت

- د هر زده کو و لایگی چي حماسی او زمی داستان زده وی نور ته دی و وایی .

پوښتنې

- فردوسی خپله شهنامه زمونږ د هېواد د کوږم پاچا په تشو پخوانه کی ویلې ده؟
- د حماسی داستانونو او ریدل څه گټې لري؟
- د شهنامې څو بیتونه موزده دي؟

کورنی دنده

- زده کوونکی دی د خپلې کورنۍ له غړو څخه هغه حماسی داستانونه چي د خلکو په منځ کی رواج لري، ثبت کوي او په راتلونکي ورځ هی تو لایگی ته له ځانه سره را وړي.

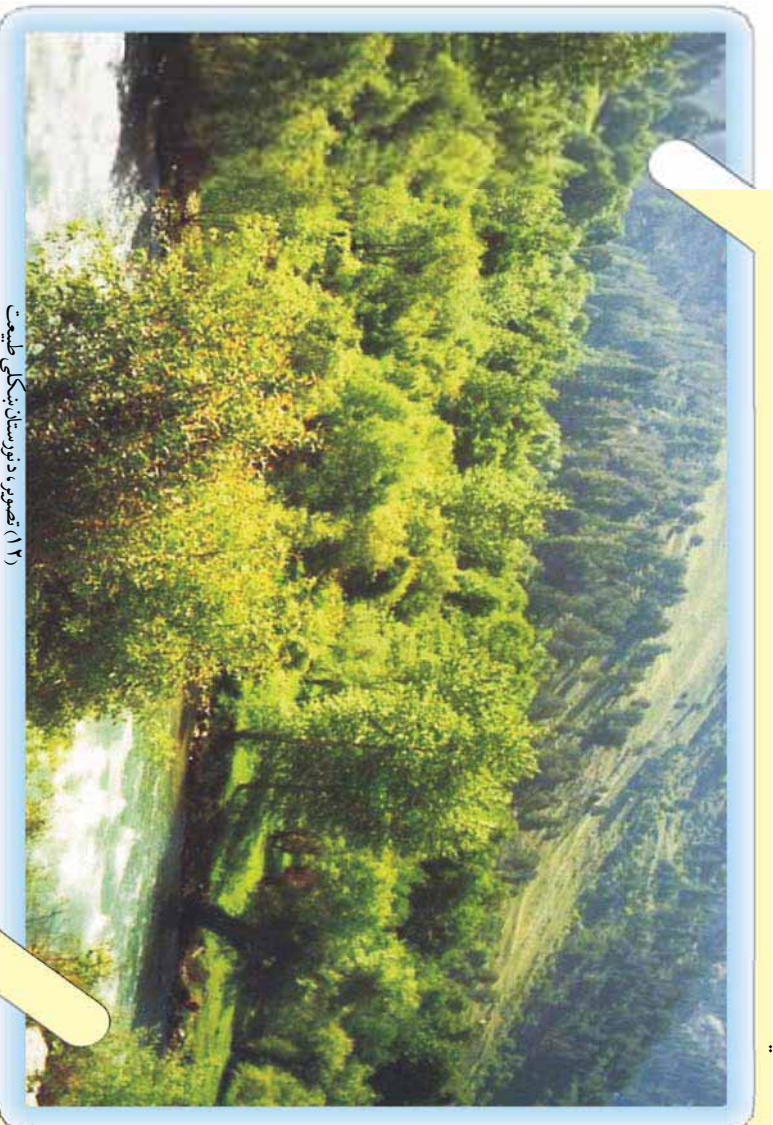
د لومړي څپرکي لنډيز

اسطوري، افسانې، کيسې، رزمي او حماسي شعرونه اسطوري د پيرونو په اوږدوکي د عامينه فرهنگ او د لوړو خيالونو د لاس ته راوړنو د بنيادي برخو څخه دي. د اسطورو اصلي عناصر په پېښو او پېښو کې د وگړو په ستاينه کې له اندازې څخه زياته مبالغه او غلو کول دي. اسطوري په نا معلوم مکان او زمان کې له عقل څخه لرې د غير عادي او د ډېرو قوي قهرمانانو خيالي کيسې دي. افسانه هم د خلکو د ژبنيو لاس ته راوړنو يوه برخه ده چې کله عادي او کله اسطوره يي محتوا لري. کيسې په زياته اندازه له واقعيتونو سره سمون لري او که چيرته له ځانه هم جوړې شوي وي د انسان عقل د هغې وجود او پېښېدل محال نه گڼي. رزمي او حماسي شعرونه له تاريخ څخه مخکې د پېښو او د بشر د ارمانونو بيانونکي دي. رزمي او حماسي شعر د پخوانيو د وياړونو او له غرور څخه د ډکو هيلو خيالونه دي.

دويم څپرکی ولسي ادبيات

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې به زده کوونکي زموږ د هېواد د خلکو د عاميانه ادبياتو له مهمو او شکلي برخو سره آشنا شي او د دې ډول ادب محتواوي او موضوعات به وپېژني. زده کوونکي دې د خلکو په منځ کې د دې ډول ادب له دود او تاريخي سابقې سره آشنا شي. زده کوونکي به په پوره وړنځي ژوند کې د خلکو په فکر او ژوندانه باندې د دې ډول ادب په گټو، مزايو او اغيزو وپوهېږي. زده کوونکي به د ضرب المثل او مقولې ترمنځ توپير او د دې ډول او په کارولو باندې پوره شي.

(۱۶) تصویر، د نورستان ښکلې طبیعت

لنډۍ

– ستاسو څو لنډۍ زده دي؟

لنډۍ زموږ د ځلکو د وگرښزو ادبياتو مهمه او ښکلې برخه ده. دغه ډول ادبيات زموږ د ځلکو د ژوند حالاتو، عادتونو، طريقو، احساساتو، عواطفو، شور او زوږو بيان وړنکې دي چې ځانگړی اهمیت لري.

لنډۍ خپل ځانگړی وزن، ښکلا او اصالت لري او زموږ د ټولني د فرهنگي ارزښتناکو شتمنيو په توگه د ځلکو او ټولني په منځ کې ځای لري. د لنډيو وړونکي څرگند نه وي او نشو کولی هغه په گوته کړو چې د چاله خوا ويل شوي دي؛ ځکه زموږ د ځلکو د ادب دغه ډول له لرغونو زمانو څخه را پاتې دی او د چا په نامه نه دی ثبت شوی؛ له همدې امله ډېر ځلک هغه په یاد لري او له يوه نسل څخه بل نسل ته انتقال شوي دي.

دا ښکاره خبره ده چې لنډيو د عوامو ځلکو له طبعي څخه سرچينه اخيستي ده. لنډۍ زموږ په ټولنه کې ډول ډول محتواگانې لري، کله مينه او محبت پکې څرگندېږي، کله هم ټولنيز موضوعات پکې څېړل کېږي او کله هم د ټاکاميو په وخت د درد او سوز بيان وړنکې وي او ځينو نورو بې زموږ د ځلکو د حماسي ژوند ځيني اړخونه بيان کړي دي.

لاندې يو څو لنډۍ د بېلگې (مشت نمونه خروار) په توگه راوړو:

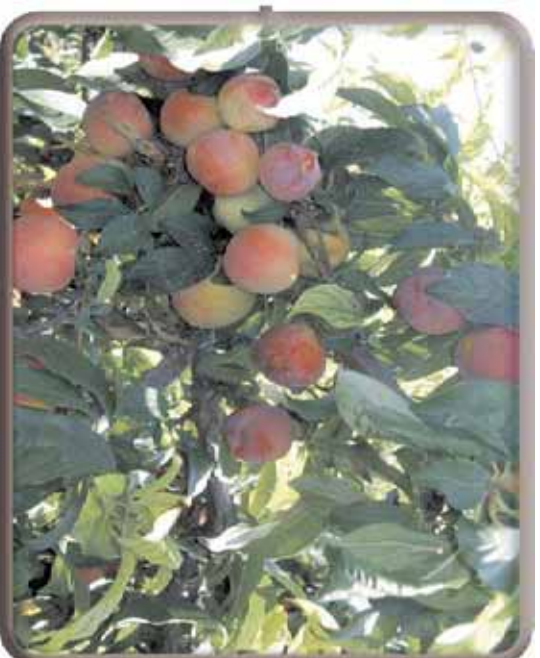
گلـولـونه ډېر درـسـره راوړه زه د اور بل د پاسه چتر جوړومه
اصـيل گـلاب راڅـڅـه وړک دی کم اصل گل که بـوړـوم دک دي باغـونه

گلابه دا قدر دې بس دې چې چينکې دې په اوربل کې گرزوښه
مخ دې گلاب سترگې دې شمه زه نه پوهېږم چې پتنگ که بوراشمه؟

(۱۳) تصوير

آشنا مې نوى سوادگر دې په سر بازي کې په لونگ راته راوړينه
په لويو غرو د باران شور شو بڼکته لاند شول د لونگو درمنډونه

(۱۴) تصوير

د کشمالو به دې باغوران شم چې هر سهار دې په وړيا د بدن کومه گلان دې ټول له تا قريران شي ته کشمالي يې نور سلام درته کړينه يادې په خوله کې کشمالي دې يادې د عطرو په چينه لمبلي دینه

(۱۶) تصویر د پسرلی گلونه وسپند

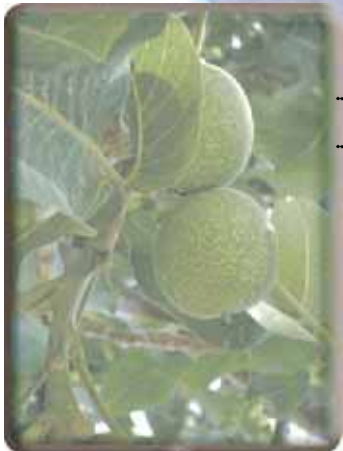
(۱۵) تصویر د پغمان گلونه

غښتول به ټول امیل به جور کوم د یار پیاره یې په غساره گرځومه یاد د لاله په گل شبنم دی یادې د مخ په ستارو خولي راځینه مخ دې گلاب سترگي نرگس دې دې تورو زلفو دې سنبل وشرماونه

(۱۷) تصویر

گلاب له اصله شهزاده دی رامپل چامپل یی نوکران نیولی دینه
زما جانان گل د ریحان دی پاس په آسمان دی ملایکی یی بوینه

(۱۹) تصویر، غوزان (چارمنز)

(۱۸) تصویر، د مرسل گل

ستا د بنیاست گلونه بهر دی خولی می تنگه زه به کوم کوم تولومه

په تو لگی کی فعالیت

- د زده کو ونکو چې خومره لنډی، یادی وی خپلو تو لگیو الو ته دی و وایی.

پوښتنې

- د لنډیو زمزمه کول له پتنگ تکور سره همغږی لری که نه؟
- لنډی، چا ویلی دی؟

کورنی، دنده

- زده کو ونکی دی د زیاتو لنډیو د زده کو لو په خاطر د کور له غرو
شخه پرښتنه وکړی او په خپلو کتابچو کی دی ولېکی.

متلونه او مقولي

ستاسو څو متلونه او مقولي زده دي؟

متلونه او مقولي د خلکو د لاسته راوړنو له دولونو څخه دي چې هم په خبرو او هم په ليکنه کې کارول کېږي. يو شاعر يې په خبرو کې ارزښت او اغېز داسې تمثيل کړی دی.

«در مقامې که بود روی کنایه به عدو ضرب شمشیر ندارد اثر ضرب مثل»

ژباړه

په هغه وخت کې چې دکنایې تېره څوکه د دښمن خوا ته توجیه شوی وي د توري گوزار هغه تاثیر نه لري لکه چې د ضرب المثل گوزار يې لري.

د متلونو محتوا

متلونه او مقولي د خلکو د ژوندانه د بيلا بيلو اړخونو او د خلکو د عامه ژوند د پېښو، پېښو تجربو پایله ده. متلونه او مقولي پند وړکو وړي افادې لري او د خلکو د ژوند تجربې پکې د پند په ډول ترسره کېږي.

دغه دوه هنري او ژبني پدېدي د خلکو په منځ کې اوږد تاريخ لري، خو د لفظ او معنا له پلوه توبل شوي، بدلون يې موندلی او ښکې شوي دي. له دې امله لنډه، جامع او ژوره معنا لري.

د متل او مقولي توپير

متل ډېر ځله مجازي معنا لري او د وښکې فکر پکې په غير مستقيم او کنایي ډول وړاندې کېږي. يعنې د ناڅرگند هدف لپاره کارول کېږي او موخه يې د الفاظو ښکاره او مستقیمه سپړنه نه ده. د بېلگې په ډول: « چې نه سپيخ و سوزي، نه کباب» د سپيخ له کباب له سوزلو رښتيني معنا څخه يې موخه نه ده، بلکې د يوې پېښې پر و او و خواو و باندې د ستم او تيري نه کول او عدل کول موخه ده.

خو په مقوله کې د وښکې موخه د حقيقي معنا بيانول دي. د بېلگې په ډول: «د نن کار سبا ته مه پرېږده» مقولې کې موخه داده چې د کار په کولو کې ځنډ مه کوئ! نو له دې امله ويلاي شو چې مقولې له متل څخه ساده او هنري خوند او رنگ يې هم لري.

لاندي په څو متلونه او مقولي د بېلگې په ډول راوړو:

متلونه

کور: بار تر مزله نه رسبري.
بي عمله عالم، بي شاتو مچی ته ورته دی.
پښې له لېمڅي سره و غځو ه.
خپله ژبه هم کلا ده، هم بالا.
مار چيچلی له پري دارپري.
گودر گوره، موزي باسه.
له ښو ښه زېږي، له بدو و اښه.
دوست موندل سخت دی، دښمن آسان.
دوست په کلو، نه موندل کېږي، دښمن په ساعت.
عبدالرحمن بابا وايي:
کو هي مه کنه د بل سړي په لار کې چېرې ستا په د کو هي په غاړه لار شي.

مقولي

له بې عقل دوست نه، هو ښيار دښمن ښه دی.
هو ښيار دښمن په دې لور کړي.
په هر کار کې مشورت پوهه بې مشورې کار ناکامي ده.
لښونکی، موندونکی دی.

په ټولگي کې فعالیت

- زده کوونکي دې څو مقولې او متلونه خپلو ټولگيو الوته و ابي.

پوښتنې

- په شعرونو کې د متلونو کارول څه ښېگڼې او ښکلاوي لري؟
- د خلکو په ورځيني ژوند او د ويونکي د موخې د تر لاسه کولو په کار کې د متلونو او مقولو وړاندې کول څه اغېزې لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې څو مقولې او متلونه د کور له غړو څخه پوښتي او ثبت دې کړي.

د دویم څپرکي لنډيز

ولسي ادبيات د خلکو د عواطفو او د ژوند د لارو چارو او بنو بيانو ونکي دي. د لنډيو وبل د عامو خلکو بيتونه دي چي ډول ډول عشقي، له دو ستانو څخه د بيتون او د وطن دوستي، محبت او لري. په متلونو کي د وړونکي خيالونه په غير مستقيم او په کناني ډول بيانېږي او مستقيمه معنا نه لري او په مقوله کي د وړونکي موخه دا وي چي د يوه مطلب حقيقي او مستقيمه معنا او مفهوم بيان کړي.

دریهم څپرکی جامې او پوښاک

د دې څپرکي موخي

زده کوونکي به زموږ د خلکو او نیکونو د سنتي او عنعنوي جامو په ارزښت او اهمیت پوره شي.

زده کوونکي به پوه شي چې زموږ د خلکو د ودونو، جشنونو او اخترونو جامې څه کیفیت لري؟

(۲۰) تصویر، جنګ په ملي جامو کې

شپږم لوست

زموږ د هېواد د خلکو جامې

ستاسو د ولايت د خلکو جامې څه ډول دي ؟

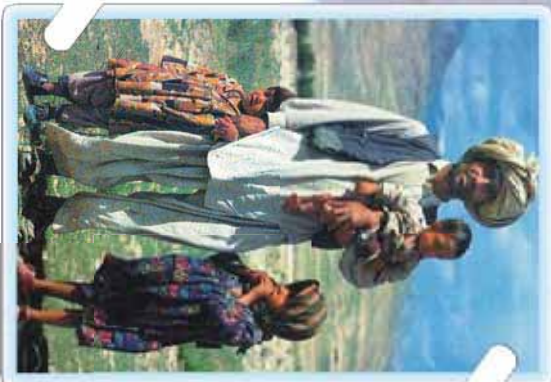
په کليو کې د خلکو جامې

زموږ په ګران هېواد کې جامې او کالې د سيمه ييزو او اقليمي شرايطو له مخې له يوې سيمي

څخه بلې ته توپير لري.

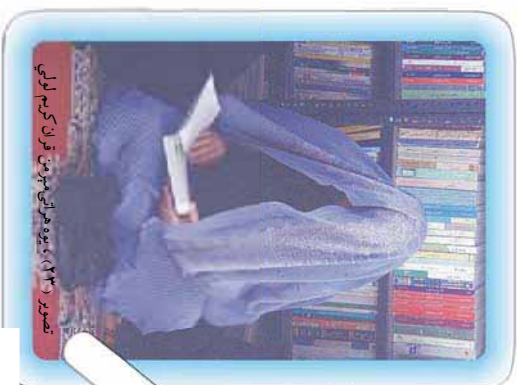
(۲۱) پندورستان کې د شپږم لوستونو تصوير

(۲۳) تصویر

د بهلگي په توگه پښتانه په کليو کې پتو، خپلی، کميس او پرتوگ، لونگی، او واسکت اغوندي.

په نورستان کې خلک زياتره وړينه قاقمه گنډی)، برک، پکول، چاروق (خرومن) او پای تاوه چې ټول پخپله جوړوي، اغوندي.

تصویر (۲۳) په ټولو هيوادونو کې لارښوونې لري

په هزاره ميشتو سيمو او بدخشان کې برک (وړين توکس) او چکمن دود لری. اوزبکان او ترکمنان گوښچه، شلوار، چين، قاقمه، موزي، ماسی اغوندي او په پښو کوي يې او دهرات خلک له نورو جامو سره واسکت هم اغوندي.

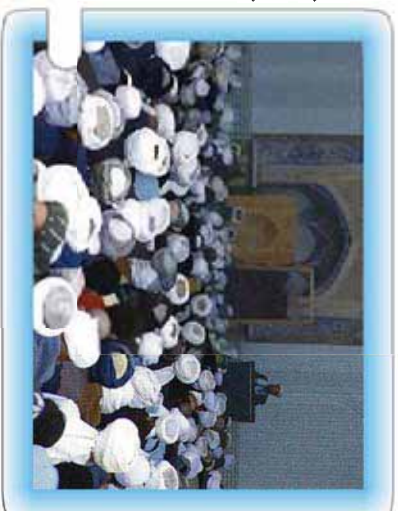
(۲۴) تصویر، (د هيواد په شمال کې) چلی خانه

په عمومي ډول زموږ د هېواد ټول خلک په لږ توپير يو ډول او سره ورته جامي اغوزندي. لکه: کميس او پرتوگ، واسکت او لونگي، د ټول هېواد په خلکو کې دود دي.

په دوهمه تفاوت سره لکه چې پښتني، بسخي، گلدوړي، کميس او لوی پرتوگ اغوزندي او په ځينو سيمو کې ورسره د پايڅو په برخه کې بنسکلی

(۲۶) تصویر، جنګي، په ملي جامو کې

()

گلدوړي شوی (پوچي) هم په پښو تړي.

(۲۷) تصویر، بېخدا، قره قاپي، خولگی

(۲۹) تصویر، جنگی په ملی جلمو کې

(۲۸) تصویر، ښځې د سو داوا اخستلو په حال کې

د ښاري خلکو جامي

د کابل ښار او په نورو ښارونو کې د خلکو ملي جامي عبارت دی له: کمیس، پرتوگ، پتو. خو ښځې گلداره کمیس او سپین پرتوگ اغوندې. ښځې د لمن (دامن)

په نامه کمیس او د ښوونځیو او مدرسو نجونې خانگري کالي، سپین تکرې، هلاکن کړتې او پطلون هم اغوندې، خو ټول خلک نارینه، ښځې، نجونې، هلاکن او ماشومان په جشنونو، ودونو، اخترونو او نورو خانگرو مراسمو کې گلدارې او ځلېدونکې جامي اغوندې چې ډولونه به یې په بېلابېلو درسونو کې راوړل شي.

په تو لگي کې فعالیت

- زده کړونکي دې د خپل کلي او ښار د جامو خانگرتيا وي په گوته کړي.

پوښتنې

- د خپل هېواد مشهورو کاليو نومونه دې واخلئ؟
- د هېواد قومونو او بېلابېلو سيمو د خانگرو جامو نومونه دې واخلئ؟

کورنۍ دنده

- زده کړونکي دې له خپلو کورنيو څخه د پخوانيو جامو په برخه کې پوښتنې وکړي، په خپلو کتابچو کې دې ثبت او له ځانه سره دې تو لگي ته راوړي.

د واده او کوژدي د مراسمو جامي

ستاسو په ځای کې د واده په شپه ناوې او زوم څرنگه جامي اغوندي؟
د واده دودونه زموږ د خلکو په منځ کې په پوره شور او زوږ جوړېږي. د واده په مراسمو کې د ناوې او زوم لپاره نوې جامي برابرېږي چې د دغو دودونو ځینې برخې دلته راوړو:

د ناوې او زوم د نکاح جامي

د نکاح د تړلو په مراسمو کې ناوې ته ځانگړې جامي جوړېږي چې د نکاح په شپه کې وراغوندي. دغه جامي زیاتره شنې وي چې ناوې له سره تړپېټو پټوي. د ناوې بوټونه د نکاح په شپه شنه او یا سپین وي. د نکاح په مراسمو کې زوم ته جامي برابروي. په کلیو کې زوم ته سپینې جامي جوړوي او د کمپسه غاړه یې په بڼکلي ډول خامک دوزی کېږي. سربېره پر دې یوه جوړه بوټونه، لونگي، خولۍ، یوه کورتنۍ او واسکت هم د زوم لپاره تیاروي او په یو ځانگړي دستمال کې مجلس ته راوړل کېږي، چې په ځینو ځایونو کې یې د جومات محترم امام له نکاح څخه وروسته د خلکو په منځ کې زوم ته وراغوندي.

(۱) تصویر د واده جامي

د زوم او ناوې د واده جامي

په کلیو کې د زوم لپاره سپینې سیمه ییزې جامي برابرېږي. دغه جامي په معمولي توگه یو بڼکلي خامک دوزي شوی کمیس هم لري او له دې جامو سره یو بالاپوش یا کورتنۍ، لونگي، خولۍ، بوټونه او جورابي هم په ځوانچه کې بردي او د ناوې د وړلو له مراسمو څخه مخکې د سپینې د امام او یا د یو مشر له خوا زوم ته وراغوندي. د مېړه کورته د وړلو په وخت د ناوې کالي خپلوان، دوستان او همزولي هلاکان وراغوندي. د مېړه کورته د وړلو په وخت د ناوې کالي سپین وي او سپینې جامي په نیک فال نیسي، خو ناوې نېکمرغه او سپین بخت ولري. دغه کمیس په معمولي توگه لوی وي او ناوې یې سترتر پایه پوښلې وي.

(۳۱) تصویر، دناوي

د زوم کورته د ناوي د وړلو په وخت کې شين رنگی شال د بڼه نيت په توگه د هغې پر سر اچوي، خو بې ژوند تل لپاره زرغون او ښکلې وي.

(۳۲) تصویر، ترکمنه بڼلی د واده جاموگي

په تېر لگي کې فعالیت

- زده کوونکي د واده او نکاح د جامو د نورو ځانگړتیاوو په برخه کې خبرې وکړي.

پوښتنې

- د واده د مراسمو د جامو د نورو ډولونو نومونه واخلئ.
- د هېواد په ولایتونو کې د واده جامو ترمنځ توپیر ونه وولئ.

کورنۍ فنډه

- زده کوونکي دې له خپلو مشرانو څخه د هغو جامو په برخه چي په تېرو وختونو کې ناوې او زوم اغوستل او وود، معلومات وليکي او تېر لگي ته دې راورې.

د جشنونو، اخترونو او ځانگړو مراسمو جامې

- ستاسو په سيمه کې خلک په ځانگړو مراسمو کې څه ډول جامې اغونډي؟
زموږ په گران هېواد کې خلک په ځانگړو مراسمو لکه جشنونو، اخترونو او نورو
مراسمو کې ځانگړې جامې جوړوي او اغونډي
چې دغه جامې په لاندې ډول دي:

(۳۳) تصویر بر

د خپلواکۍ د جشن په مراسمو کې زيات خلک
گډون کوي او د خوښۍ د ښوولو لپاره نوي
کالي اغونډي. په جشن کې د دولت کارکوونکي
هم گډون کوي. د پوځي پرېت يا رسم گذشت په
مراسمو کې د اردو او ملي پوليسو سرتېري او
افسران له ځانگړو جامو سره د دولتي او نورو
خلکو تر منځ د پرېت په ډول تېرېږي. د ښوونځيو
زده کوونکي هم له ځانگړو کاليو او جامو سره
په دغه خوښۍ کې برخه اخلي.

(۳۴) تصویر د سرتېرو رسم گذشت اکابل

د کورچني او لورۍ اختر په ورځو کې خلک خپلې نورې جامې چې مخکې له مخکې يې برابرې کړي وي، اغوندي او دغه کار اسلامي سنت گڼي. دنيي عالمان او سپين بڼيري د اختر په ورځو کې چيني اغوندي. د چيني اغوستل د وياړ نښه گڼي.

زموږ د هېواد په شمالي ولايتونو کې زياتره خلک چيني، جهاکي، پگري، ، پرتوگ او گلوزي شوي کميس اغوندي.

(۳۵) تصوير، د پوهنې زده کوونکي

(۳۷) تصوير

(۳۶) تصوير، کورچني نجلۍ په ملي جامه کې

د ځانگړو مراسمو جامې

ځلاک په مراسمو، قومي جرگو او د جمعي لمونځونو کې نوي او پاکې جامې

(۳۸) تصویر، د قلمبي القضاة ځانگړې جامې او د ولسمشر د لورې مراسم په بهير

اغوندي . د

جامع جو مانونو

ملایان د جمعي

او اخترونو په

لمونځونو کې

نوي او پاکې

جامې اغوندي.

د لونگۍ په

سرول او د چينې اغوستل د لمانځه د امامت

پر مهال او په محکمو کې د قاضيانو ځانگړی

جامې د علماو و په نظر غوره کار دی .

د کندهار، فراه، نيمروز او هلمند

ولایتونو کې هغه خولۍ په سرکوي چې يوه

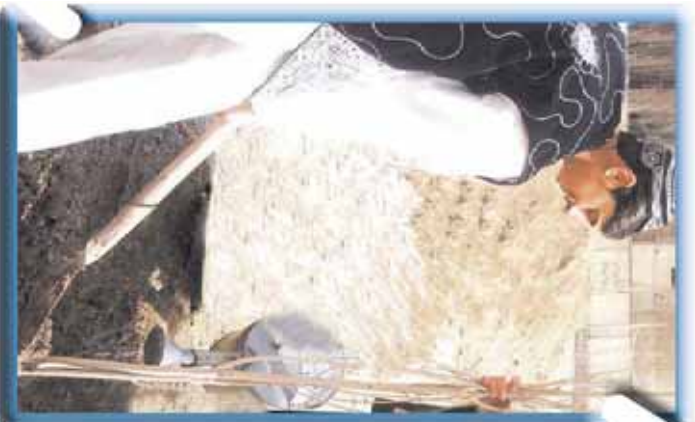
څنډه يې برش شوې او په ډول ډول تارونو

سره گلوزي او ښکلې شوي وي. په دې

ولایتونو کې ځلاک زياتره تورې، سپينې او

تيز رنگه جامې خوښوي.

په هرات او جلال آباد کې نارينه سپينې

(۳۹) تصویر، يو ځوان دځانگړې کټو لوبه حال

خو لى، پر سر كوي چي هغو ته عرقچيني و ابي. دغه خو لى، كله له توكړ او كله هم له نارونو څخه جوړېږي. د هرات په ولايت كې د جامو د توكړ رنگونه زياتره نيم رنگه او روښانه وي.

په ټولگي كې فعاليت

- زده كړونكي دې د خپلې سيمې د ځانگړو مراسمو د جامو نومونه واخلې.

پوښتني

- ستاسو كوم ډول جامې خوښېږي، چې د واده په مراسمو كې يې و اغوندئ؟
- ستاسو په نظر كوم ډول جامې له اقتصادي پلوه غوره دي؟

كورنۍ دنده

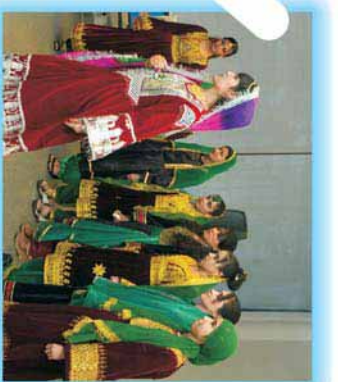
- زده كړونكي دې له خپلو مشرانو او لويانو څخه د ځانگړو مراسمو جامې چې په پخوا وختونو كې كارول كېدې، وپوښتي او ودي ليكي.

د ماشو مانو جامي

ماشو مان د کورنۍ د باغ بنسکلي گلونه دي چې ټول خلک ورسره مينه لري او هغوی ته ځانگړي پاملرنه کوي. هغوی ته د بنسکلو جامو د برابرولو او وراغو ستلو په برخه کې دودونه او رواجونه لري، چې په لنډ ډول بيانېږي، لکه: د نويو زېږېدلو ماشومانو د عقيدتي، د اخترونو په ورځو او داسې نورو کې.

(د ۱۹۷۰م) تصوير وټه، چنگي او هلاکان په ملي جامو کې

په ځينو سيمو کې د کورنيو د لومړني پيدا شوي ماشوم لپاره د هغه نيا خو جوړې ماشومانه کالي، کوچنۍ پرستن، کمپله، بالينست، دستالونه او ورسره نور شيان برابروي. جامې د يوه کوچني ځانگړي مجلس په ترڅ کې د نوي پيدا شوي ماشوم کورته ورل کېږي.

عقيقه، اسلامي ځانگړی سنت گڼل کېږي. د ماشوم لپاره په دې مراسمو کې يوه جوړه نوي، بنسکلی کالي برابروي او په هماغه ورځ يې ماشوم ته د سنتو لږ څخه مخکې ور اغوندي. د نويو زېږېدلو هلاکانو سنتونو اسلامي سنت دی. د اخترونو پټه ورځو کې هم د ماشومانو لپاره نوي کالي جوړوي. ماشومان هغه اغوندي او ډېر خوشحاليږي.

زموږ د خلکو يو بل غوره دود دادی چې د هر قوم مشران شتمن خلک د دې په ترڅ کې چې د خپلو ماشومانو لپاره جامې برابروي د بې وزلو ماشومانو لپاره هم په اخترونو

کي نوي جامعي رانيسي چي هغوی هم د اختر په خوښيو کي برخه و لري.

سسربره پر هغو چي مخکي و ويل

شول په ځينو دودونو کي د ماشومانو لپاره پخلمي و اسکتونه او خولي، چي په رنگه تارونو او زري توتو سره سينگار او چرمه کاري شوي وي، جوړوي او هغوی ته يې وراغوندي. وړي جونې هم چرمداره او زري نيلايسته کميسونه له شين رنگه تيکرو سره اغوندي.

(۴۲) تصوير، چکي او هلاکانه په ملي چلو کي (مراز شريف)

په ټولگي کي فعاليت

- زده کوونکي دې و وایي چي د دوی په کور او کلي کي ماشومان کوم ډول جامي اغوندي؟

پوښتني

- د ماشومانو لپاره د نورو دوديزو جامو نومونه واخلئ.
- زموږ د هېواد په بېلابېلو سيمو کي د ماشومانو جامي څه توپير لري.

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د پخوانيو جامو په باره کي له خپلو مشرانو څخه پوښتني وکړي، و دې لیکي او ټولگي ته دې راوړي.

د دريم څپرکي لنډيز

د هېواد په شمالي او شمال ختيځو سيمو کې خلک چين، جېلک، واسکت، گوپېچه او لوزنگې اغوندي. په سويلي او سويل لوېديځو سيمو کې گل گنډ (گلدوزي) شوي تاريخ او وړين ډبر ښکلې څادرونه اغوندي. په مرکزي افغانستان او په ځينو شمال ختيځو سيمو کې د ورېني چيني (چکمن او برک) اغوستل دود دی. په جنوبي سيمو کې د خلکو پوښونه، خپلې او بوتان او په شمال کې مسحې او بوتان دي. په جشنونو، اخترونو، نوي کال او ودونو کې ماشومان او ځوانان چرمه کاري شوي واسکتونه، دکميسونو د غاړو گل گنډ شوي ښکلې جامې، د پوهني زده کونکي او ځيني نور خلک کورنۍ او پطلونونه اغوندي. په ودونو کې د واده په شپه د ناري څروکي شين او د زوم کورته د ورتلو په وخت کې سپين رنگ لري. د څادري اغوستل د ښځو تر منځ کې په ټول افغانستان کې دود دی.

څلورم څپرکی واکمني او سیمه ییزه اداره

د دې څپرکي موخې

زده کړونکي دې د کورنۍ په تېوليز او حياتي ارزښت باندې پوه شي او دغه مفهوم دې
ښه زده کړي او پوره شي چې کورنۍ د ځوانانو دښکمرغۍ، ځاله ده او دتولني د ښيرازۍ د نظم
په خوندي ساتلو کې ډېر ارزښت لري او همدارنگه زده کړونکي دې د قومي جرگو ارزښت
او د تاوتریخوالي دپیدا کېدو لاملونه وپېژني.

(۴۳) تصویر د (نورستان) سیمه او اداره

لسم لوست

زموږ د هېواد کورنی توکمیز جوړښت

– ستاسو په سیمه کې کورنی جوړښت څه ډول دی؟

کورنی

کورنی د ټولني لومړنی بنسټ او بنیاد جوړوي. زموږ په هېواد کې کورنی له پلار، مور، لورگانو، زامنو ننګیانو او لمسیانو څخه جوړه شوي ده. زياتره د کورنی د غړو شمېر له لسو تنو څخه زیاتېږي او کله کله په یوه کور کې پنځلس او آن تر شلو تنو هم ژوند کوي. د هېواد په جنوبي او جویب لویديځو سیمو کې دغه دود ډېر دی او آن څو وروڼه چې ځانله جلا کورنی هم لري، له نورو وروڼو او د هغو له کورنیو سره په یوه لویه پخسه بې کلاکې چې له پلرونو څخه ورته میراثي پاتې وي، ژوند کوي. د کورنی مشر پلار وی او په زياتره کورنیو کې مورهم خپل رول لري. زامن، لورگانې او ننګیاندي د پلار او مور تر لارښوونې لاندې کار کوي. کورنی نظم په کلیو کې ښه کلاک دی. د خوښې او د زوی او ننګور په ژوند کې د هغې د لاس و هڼو په اړوند زموږ په ټولنه او ادیبانو کې له ډېرو پخوا زمانو څخه کیسي، طنزونه او حکایتونه شته.

کورنی اړیکې

زموږ په هېواد کې د خلکو ترمنځ ډېرې ژورې او پراخه توکمیزې او ټولنیزې اړیکې شته. د کورنی غړي د خپل کور لویانو او ټول خلک د قوم د مشرانو درناوی کوي او د هغوی نظرونو ته ارزښت ورکوي. د کورنی د مشرانو واک په خپلې کورنی او د قوم د مشرانو واک قوم پالنې په کلیو کې د ښارونو په پرتله زیات وي. مشران له نورو ډېرو واک لري؛ خو په ښارونو او متمدنو مرکزونو کې سره له دې چې مشرانو ته په درنه سترګه گوري خو د خپل شخصي ژوند په محدوده او چاپیریال کې په خپله واک، آزادي او صلاحیت لري.

کلی

زموږ په هېواد کې ښاري ټولني لږې او کلیوالي ټولني ډېرې دي. په تېرو وختونو کې په کلیو کې د واکمنۍ او اداري نظام دا ډول و چې هرکلی (یو ملک، ارباب او یا خان) درلود او دغه مشر په ټولنیزې چارې او قومي لاینجې د

(۴۴) تصویر، د نورستان د بوگماتال کلی

(۴۵) تصویر، حشری کارونه

کلي د نورو سپین بزبو او مشرانو په مشور و حلولي، د پیلگي په ډول په قومي حشر ونو، د وړالو پاکولو، دغنمو لو، نیا لگيو کښولو، د ژرندي د پل انتقالو لو او هم د لانجو په حلولو کي په نبي برخه اخيسته.

په ځينو سيمو کي به څو اريابان يا ملکان د يو لوی ملک تر واک لاندې و و چي هغه به يي د مخور (سپين بزبوي) په نامه ياداوه. مخور او يا لوی ملک به دڅلکو او حکومت ترمنځ د ارتباطي پل رول درلوده.

زموږ د هيواد په اسماعيليه مېشتو سيمو کي له ملک او ارياب څخه پرته په (ببیر يا شاه) و او هغه به خليفه گان درلودل، خليفه گانو به د پسر په لارينو ونه تولنيزي چاري ترسره کولې.

(۴۶) تصویر، حشری کارونه

په ټولگي کي فعالیت

- زده کوونکي دې په څو ډولو وويشل شي او هره ډله دې د کورنۍ د نښکيو په اړه بحث وکړي او د هرې ډلې مشر دې د خپلو بحثونو پایلې نورو ته د ټولگي په منځ کي بيان کړي.

پوښتني

- که د کورنۍ بنياد نه وي، څو اتان له کومو ستونزو سره مخامخ کېږي؟
- د تولنيزو او اقتصادي چارو په برابرولو کي د قوم د اريابانو او ملکانو رول په څه ډول دی؟
- که کوم کلي يا سيمه ارياب يا ملک و نه لري دهغي کلي يا سيمي خلکو ته کومې ستونزي پيدا کېږي؟

کورنۍ ښانه

- هر زده کوونکي دې د خپلو کورنيو له مشرانو څخه د ملکانو، اريابانو او يا د سيمي د مشرانو د رول په اړه پوښتني وکړي او ټولگي ته دې راوروي.

يو و لسم لوست

مرکه او جرگه

- مرکه او جرگه څه ډول اصطلاحات دي او زموږ په هېواد کې څه ډول تاريخي سابقه لري؟
زموږ د هېواد په ټولو برخو، په تېره بيا په سوېلي سيمو کې مرکه او جرگې د قومي

(۴۸) تصوير، قومي مرکه

او ټولنيزو ستونزو او لاندو
د حلولو واک لري. د جرگو
غړي تجربه لرونکي سيمين بڼې،
مشران، ملکان او افسقلان دي،
چې په حجرو، د پرو، جو مالونو،
د چنارونو او ونو لاندې غونډې
کوي او د خلکو شخړې او لانجې
هوار وي.

د قبيلې، قوم او مشرانو غونډو
ته جرگه گي، و اسي، چې د اړتيا په
وخت کې د قبيلو ترمنځ د کوجنيو
لانجو د فيصله کولو لپاره جوړېږي.
کله چې جرگه گي د يوې دعوي پرېکړه ونشي کړای، بيا د لانجې د حلولو لپاره

لويه جرگه راغوښتل کېږي. ددغې جرگې
غړي قاضيان، د قوم مشران، ترخيان او
نور وي.

په عمومي ډول مرکه يا جرگه د واک
او رسوخ له پلوه درې درجې او پړاوونه
لري:

۱- جرگه گي: د جرگو په دې پړاو کې
څو محدود سيمين بڼې گډون کوي او د

(۴۹) تصوير، قومي جرگه

دعوي په برخه کې يو ازي خبرې اترې کوي.

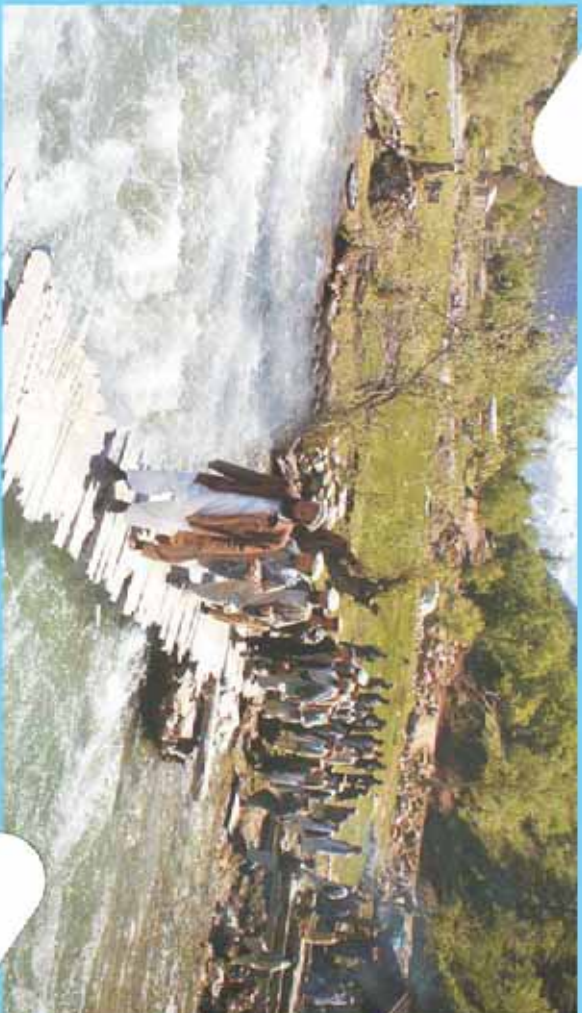
۲- د مرکې دويم پړاو لوی دی، چې گډون کوونکي يې د دواړو لوربو د وټې هم خوري چې دغه پړاو کابو د مرافعي محکمې مثال لري.

په دې پړاو کې د دعوي يو لوری مرکې ته واک ورکوي او بل لوري ته چې واک يې نه وي ورکړی هغې ته «نيمگړی واک» وايي.

۳- په دريم پړاو کې نرخيان گډون کوي او دغه پړاو د خلکو په منځ کې هغه قانوني واک او اعتبار لري، چې هغې ته (جرگه) وايي. جرگه د خلکو په منځ کې غټې دعوي فيصله کوي. جرگه د (تميز محکمې) ته ورته ده.

جرگه د سستونزو د پېچلتيا و په تناسب کېدای شي ډېرې ورځې او آن مياشتې دوام وکړي. په دغه جرگه کې ډېرې خبرې کېږي، نظر ونه تبادله کېږي او د جرگې په اوږدو کې د دعوي دواړه خواوې د جرگه مارو د دودۍ، خرڅ او لگښت په غاړه لري.

کله چې موضوع ډېره مهمه، پېچلې او لويه وي نو د قومونو مشران، نرخيان او په مرکو پوه خلک چې د دعوي دواړو لوربو پورې څه تړاو ونه لري د سستونزې او لانجې

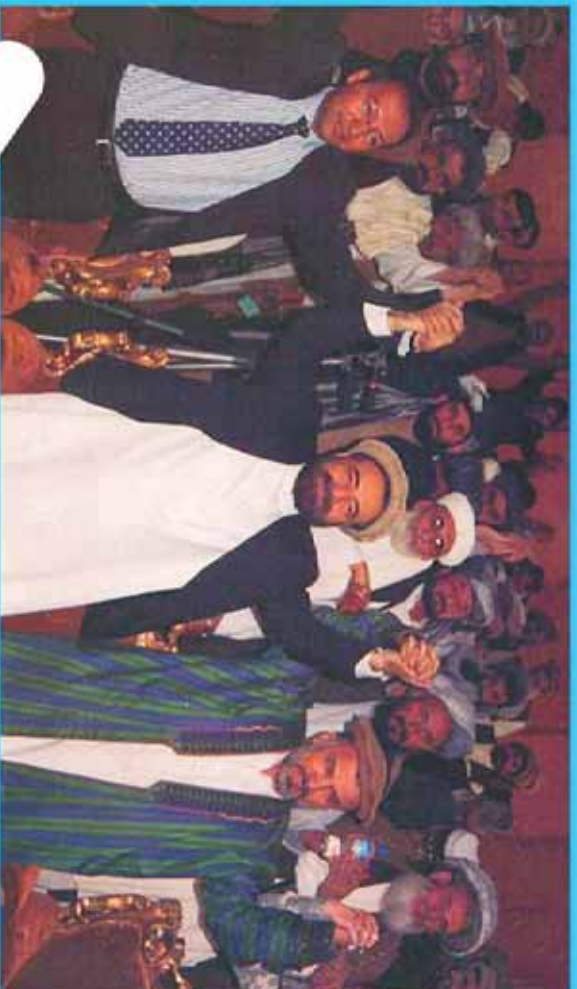

(۵۰) تصویر، د نورستان سپين زېري او مشران د جرگې په لور روان دي.

د فیصله کولو لپاره رابلل کېږي او د دعوي د فیصله کولو لپاره د دعوي له دواړو لورینو پشپښېر واک اخلي او دعوا فیصله کوي، چې دی ته د پښتنو په منځ کې (په توی وری واک) وایي. دغه د جرگې تر تېرولو لورته سطحه ده چې د هغوی پرېکړه او فیصله هیڅ لوری ماتولی نشي.

د قومي شوراگانو او جرگو ګټه

په هره سیمه کې د قوم د مشرانو شتون او د مشرانو شورا له لوري د خلکو د لانجو حل او فصل د رسمي، دولتي مراجعو کار کوي او د خلکو لپاره آسانتیاوي رامنځ ته کوي. له همدې امله همدا اوس په کلیو، ولسوالیو، ناحیو، ښارونو او د هېواد په ولایتونو کې دسپین بزېرو شوراگانې شته چې لانجې او ستونزې فیصله کوي. د دغو شوراگانو شتون په هغه اندازه ګټور دی چې لوړې لانجې او حقوقي مسئلې د رسمي مراجعو له لوري شوراگانو ته ارجاع کېږي، چې د مشورې او روغې جوړې له

(۵۱) تصویر، د (کابل) ښار کې د روغې جوړې یوه برخه

لاري حل شي. که دا فيصلمه
د دعوي دواړه لوري ونه
مني نو هغه وخت موضوع
رسمي مراجعته ورسپارل
کېږي.

(۵۲) تصوير: قومي جرگه اد څمکتو رسوالي

په ټولگي کې فعالیت

- هر زده کوونکی دې د خپلې سیمې د واک لرونکو شخصیتونو په اړه
معلومات ورکړي.

پوښتنې

- د خلکو په منځ کې د قومي غونډو شتون څه گټې لري؟
- آیا په ځینو مواردو کې قومي غونډو ته واک ورکول کوم زیانونه هم لري؟

کورنۍ دنده

د خپلو کورنیو له غړو څخه معلومات ترلاسه کړي.
د ماهیت په برخه کې

دو لسم لوست

د تاو تريخوالي او دبنمينو سرچيني، لاملونه او ماهيتونه

- تاو تريخوالي او دبنمينی د ټولني د نظم د له منځه وړلو په برخه کې کومې منفي اغيزې لري؟

هغه چارې چې زموږ په ټولنه کې کله کله دنظم د له منځه وړلو لامل گرځي، د خلکو په منځ کې تاو تريخوالي او دبنمينی دي. په دې لوست کې به د دغو موضوعگانو ماهيت او لاملونه په گوته شي.

۱_ د تاو تريخوالي او دبنمينو اړونه، لاملونه او ماهيتونه

د تاو تريخوالي او دبنمينو يو لوی لامل بېکارې او بې علمي ده، بېکاره انسان تل د خپلې منفي بوختيا او رواني ستونزو د ارضا لپاره بهاني لټوي. وايي: «له بېکاره، خدای بېزاره» په ځانگړې توگه هغه څوک چې بې علمه او ناپوه وي او ځان ځاني هم ورسره موله شي، ټکرونه او تاو تريخوالي رامنځته کوي. دا ډول تاو تريخوالی ناڅاپی او غير ارادي دی. په کليو کې د تاو تريخوالي يو بل لامل د نورو خلکو د شتمنيو او ځمکو په زور غصبول دي، او يا د وچکالی په کلونو کې د نورو خلکو د حقابې په زور نيونه ده چې

(۵۳) تصویر، په شهران کې د حکمې او به کول.

هر کال په طبیعي ډول د اوبو کولو پر مهال تکرارېږي.

ځینې خلک په خپله برخه قانع نه وي، له خپله حقه ډېره ځمکه او اوبه غواړي او یا د ناحقه وراثت دعوا کوي. یا له هغه سره چې په بڼ یا ځمکه کې شریک دی، حق نه ورکوي، چې دا هم د تاوتریخوالي لوی لامل دی.

کله کله لومړني سړي ته د پور نه ورکول هم د تاوتریخوالي او جگړې لامل کېږي. دغه تاوتریخوالی په لومړۍ سړي کې لږ وي او ورو ورو ډېرېږي او د اوبدي مودي په ښمېنو بدلېږي.

خو په دې وروستیو وختونو کې چې خلکو د کرنې، اقتصاد، باغداری، د څارویو روزل، سوداګرۍ، علمي او نوري بوختیاوي لاس ته راوړي دي او همدارنگه زموږ په ټول هېواد کې چې د علم او پوهې وړانګې خپرې شوې دي، خلک د تاوتریخوالي په پدی او تاوانونو پوهېدلې، نو ځکه دکوړنیو او قومونو په غچ اخیستو او وژنو کې لږوالی راغلی او که کله په لږه اندازه او ناڅاپي توګه رامنځته کېږي، نو دواړه لوري د قومي سپین بڼیرو، عالمانو او جرګو په پریکړو او یا د قضایې او حقوقي مراجعو پریکړو باندې قناعت کوي او د جاهلیت دورې غیر اسلامي دودونو پسې نه ګرځي.

(56) تصویر، په هرات کې دخواجه عبدالله انصاري مزار

د تاوتریخوالي او دعواوو د رامنځته کېدو او لامل په برخه کې خواجه عبدالله انصاری(پیر هرات) داسې ويلي دي:

«بدايکه رنج مردم در سه چیز است: از وقت پیش می خواهند، از قسمت پیش

می خواهند و آن دیگران را از آن خویش می خواهند»

د تاوتوخوالي پیل

تاوتوخوالی او تکر و نه لومری له زبرو خبر و او لفظي مشاجري څخه پیل کېږي، او ورو ورو خبره لاس اچولو ته رسېږي. کله چې د دواړو غاړو د غوسې ډېگي په خوند و راشي له ډبرو، لرگیو او نورو توکو څخه یو د بل پر ضد کار اخلي. د بېلگې په توگه د اوبو لگولو پر مهال د جگړې وسیله یوم دی او د لو په وخت کې د جگړې وسیله لور دی.

په پخوا وختونو کې به خلکو په جگړه کې ډبر لږ چاکو، تویک او نور خطرناک وسایل کارول، ځکه له خطرناکه پایلو یې خبر و.

په قرآن مجید کې په دې برخه کې د زغم او عفوې یادونه شوی ده چې وایي:
..... و الکاظمین الذیظ و العاقین عن الناس... (العمران ۱۳۴)

ژباړه: ډبر بڼه خلک هغه کسان دي چې غوسه زغمونکي او خلکو ته بښنه کونکي وي. په هر حال:

په، جگړه کې غالب او مغلوب هېڅ یو گټونکی نه وي، بلکې گټونکي هغه خلک وي چې جگړه یې نه وي کړې.

عبدالرحمن بابا په دغه برخه کې څه بڼه ويلي دي:

کر د گلو کړه چې سیمه دي گزار شي

اغزې مه کړه چې پیتسو کې به دي خار شي

او خواجه حافظ هم په دې هکله ډبر بڼه ويلي دي، چې:

درخت دوستي نشان! که به بار آرد نهال دشمني برکن! که رنج بی شمار آرد

په ټولگي کي فعالیت

- زده کوونکي دټاوتربخوالی او دهغه دناوړه پایلو په برخه کي معلومات ورکوي.

پوښتنې

- د تاوتربخوالی دوام په ټولنه کي کومې ناوړه پایلې رامنځته کوي؟
- دکورنیو ترمنځ پرله پسې دښمني، کومې ناوړه پایلې لري؟

کورنی، دنده

- زده کوونکي دې دخپلې کورنی، له غړو څخه په تېرو وختونو کي د تاوتربخوالی په برخه کي معلومات ترلاسه کوي.

د څلورم څپرکي لنډيز

زموږ په هېواد کې د ځلاکو ترمنځ ټولنيزې او قومي اړيکې په ژوره او پراخه توگه شتون لري. په کليو کې د قوم مشران په خپلو ځلاکو باندې د بنارونو په پرتله ډېر واک لري.

زموږ د هېواد په سويلي سيمو کې يو شمېر سيمه ييزې ډلې دي چې د قومي او ټولنيزو ستونزو او شخړو د هوارولو واک لري، چې جرگې او مرکې يې بولي. جرگې د واک له پلوه درې درجې لري:

کله چې د دوو کسو يا دوو قومونو ترمنځ کومه دعوا يا شخړه رامنځ ته شي، نو موضوع همدې قومي غونډو، مرکو او جرگو ته چې د سپين بڼو، عالمانو او د قوم د مشرانو څخه جوړې شوي وي، سپارل کېږي. څرنگه چې هغوی د دواړو خواوو د شخړې په لاملونو پوهېږي نو ځکه قضيه په ښه توگه سره فيصله کولی شي.

پنځم څپرکی

استو گنځایونه، د ودانیو جوړولو مواد، لارې او طرحې

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې به زده کوونکي په هېواد کې د کورونو، کلاگانو، جوماتونو او د عامو ودانیو له بېلابېلو ډولونو سره چې تاریخي لرغونتیا لري، آشناشي او د اوسېدلو کورونو د جوړولو طریقه او د کورونو جوړولو د اړتیا وړ مواد به وپېژني.

زده کوونکي به د خټینو کورونو ځینې نښکني وپېژني او په هېواد کې به د معمارۍ له سبک سره آشناشي.

زده کوونکي به وپوهېږي چې کاشي کارې زموږ د هېواد د ښکلو هنرونو او صنعتونو څخه ده او زموږ په گران هېواد کې لرغونې سابقه لري.

(۵۷) تصویر: دامیر شهید باغ (جلال آباد)

سمخې او خټین کورونه

— تاسو د استوګنې څو ډوله کورونه پېژنئ؟

زموږ په هېواد کې د استوګنې ځایونه او د اوسېدنې کورونه ډېر ډولونه لري. ځینې یې ډېر ابتدايي او پخواني دي، لکه: سمخې، غارونه، پرستني و لارکرونه او داسې نور چې زموږ د هېواد په لرې پرتو سیمو کې دود و او تر اوسه یې لا بېلګې موجودې دي.

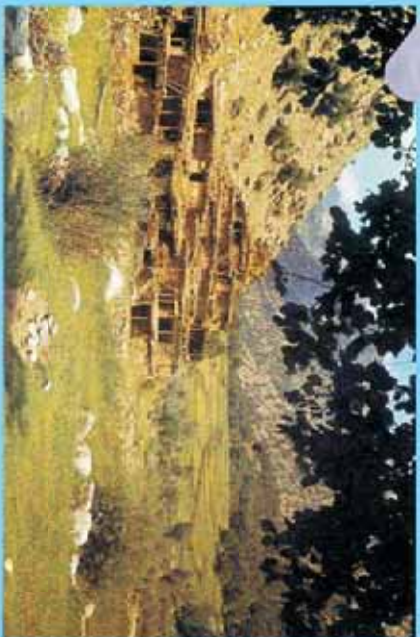
سمخې

هغه ابتدايي د اوسېدنې ځایونه دي چې لوړتیمو انسانانو د خپل ژوندانه د دوام لپاره د غرونو په لمنو کې

(۱۹۵۸، ۱۹۶۰، ۱۹۶۱) تصویرونه د سمخو ډولونه.

چورول. دغه ابتدائي کورونه په معمولي توگه تياره، نمکين او وړې درو ازي يې درلودلي چې هم انسانانو پکې ژوند کاوه او هم يې خاړوي پکې مسائل کېدل. خو کله چې ورو ورو انسانان متمدنه شول، په (لرگيو پوښل شوي او گنبدي) د ختینو کورونو جوړول يې زده کړل چې لاندې به د هغوی د هريو په برخه کې معلومات ورکړو:

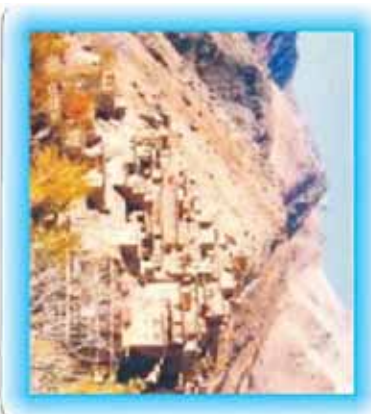

(۶۳) تصویر، په لرگيو پوښل شوي کورونه

۱- په لرگيو پوښل شوي کورونه

دغه کورونه له خاورو، تېرو، خامو خښتو، پخسو او د داسې نورو موادو څخه جوړېږي. چت يې په دستکو يا لرگيو پوښي. داسې چې لومړي دستکونه د اړتيا په اندازه په کوټو باندې په افقي ډول اچوي، وروسته ورباندې تختي، پوزي، د ونو شاخچي، ککي او چاروکیان او واینه) اچوي او بیا ورباندې کلکه شوي خټه (ضوره گل) هواروي او له هغه وروسته يې اخیروي. هغه کېږي دغه اخیرو ډبر هوار او داسې شیب ولري چې اوبه ورباندې ډنډ نه شي او د دغو اوبو د جاري کېدو لپاره د لرگيو ناوې د بام په څنډو کې ږدي چې د باران اوبه پکې بهېږي.

دغه کورونه د گنبدي کورونو په پرتله د باران او زلزلې په مقابل کې کلک وي. د دغو کورونو په منځ کې خلک تنورونه هم ږدي او په دې تناره کې په دایمي توگه او ربلېږي او د اور لوگي دکلونو کلونو

(۶۵) تصویر، د لرگيو کورونه

(۶۴) تصویر، د لرگيو کورونه

په اوږدو کې د کور چت لکه د قير غونډې کلکوي.

په همدې ډول ددهغو کورونو جوړول زموږ د هېواد په هغو سيمو کې دود لري چې هلته زلزله او وريست زيات کېږي.

په لرگو باندې د پوښل شوو کورونو چټونه کله په نقاشي شويو تختو مسطح کوي، دغه کار ماهر نجاران ترسره کوي او ددهغو کورونو نمونې او بېلگې دکابل ښار او ځينو ولايتونو په زرو ښارونو کې لېدلې شو.

ځينې دغه کورونه چې شتمنو او بډايو خلکو جوړ کړي دي، د لرگي ښکلې ورونه او ورسې لري چې په هغې کې د گل او پاپو نقشونه په لرغونې سبک سره ډېر ښکلې حکاکي شوي هي.

۲_ گنبدې خټين کورونه

ددهغو کورونو د ډيوالونو او چټونو په جوړولو کې له خاورو او خټو څخه کار اخيستل کېږي. چټ يې په بڼايسسته ډول په خټينو او خټو پوښل کېږي او د لايټنگېټ لپاره يې په تښو خايونو کې وړې تېږې او جفل ورننډلوي. دغو وړو تېرو او جفل ته (آخان) وايي.

دگنبدې کورونو جوړول يو څه مهارت او ډېر زحمت غواړي او همدارنگه د دستک پوښه کورونو په پرتله د واړو او باران پر وړاندې يې مقاومت لري.

د دې کورونو رواقونه په اخير او کله کله يې په صافو گچو سره رنگ او ښکلې نقاشي کوي. خټين کورونه سره له دې چې ابتدايي او ساده دي، ځينې ښېگڼې او گټې هم لري. يوه گټه يې داده چې د گرمۍ او يخنۍ مخه په پښه توگه نيسي او د گرمۍ او يخنۍ د نفوذ او تېرېدلو په مقابل کې ښه مانع دي. يعنې هغه کورونه نسبت

(۶۶) تصوير گنبدې کورونه (هرات)

دغو کورونو ته چې نن په عصري او کانکرتي ډول جوړېږي، په اوري کې پخ او په ژمي کې نسبتاً تاوده وي. خو دا هم د يادونې وړ ده چې خټين کورونه دکانکرتي کورونو په پرتله لږ مقاومت لري او نشو کولای ډېر پرونه ورباندې جوړکړو. او هم ډېره ځمکه او ځای نيسي.

په تولاگي کې فعاليت

- زده کوونکي دې د خټينو کورونو نورې گټې او زيانونه ووايي.

پوښتنې

- کوم ډول کورونه د ژوند لپاره گټور دي؟
- هغه څېرې چې د کورونو په پوښلو کې اچول کېږي له څه شي څخه جوړېږي؟
- پخسه څه شي دي؟ او کومې نښې گڼې لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د هغو بېلابېلو او ډول ډول کورونو په برخه کې چې زمونږ په هېواد کې جوړېږي، معلومات ترلاسه کړي.

څيري کورونه

- ستاسو په سيمه کې څوک په څيري کورونو کې ژوند کوي؟

زموږ په هېواد کې پر خټينو کورونو سربېره،

څيري کورونه هم جوړېږي، چې په لاندې ډول دي:

۱- **کوډله (جوړنگړه):** دغه کورونه

بزگران له خسو، لرگيو او د لرگيو له خادو څخه

جوړوي.

کوډلې زياتره د پسرلي، اورې او مني په فصلونو کې

د فاليزونو، درمندنو او دښتې په آزاده هوا کې

په گڼېدې يا مخروطي شکل جوړېږي.

۲- **څپره:** څپره هم له تاو شوو (منځني)

ډوله خادو څخه جوړېږي. ديوالونه يې له مسزو، مزر او يا له کڼکي څخه جوړوي او

سړي په پوزي، کڼکي، خسو او اغزو پرېښي

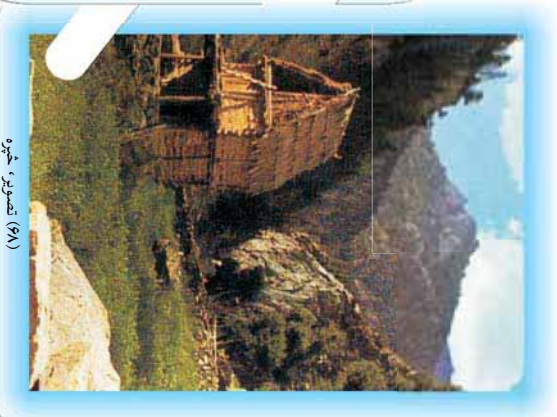
او گلیم يا لمخې پرې غوړوي.

(۸۷) تصویر په لسمې او گلیم باندې پوښل شوی جوړنگړه

(۸۹) تصویر، څپره

(۹۱) تصویر، څپره

(۸۰) تصویر، الیچ

۳_ آلاچغ: هغه مواد چي آلاچغ ورځځه جوړوي له کږو شويو خادو، لېمځي، پغړ او له داسي نورو څخه عبارت دي، په دې ډول چي ۱۵ تر ۲۰ پوري خادي پر ځمکه کي منډي او پورتنۍ څوکي يې په گنډي ډول سره يو ځای کوي او تري او شا او خوا يې پوزي د ډيوال په ډول دروي. سربې هم په پوزي پغړ او لېمځي پوزي. دننه او بهرنۍ برخه يې په (کشیده گلیم) او په زونډيو بڼا پسته کوي.

۴_ کپړدۍ: زموږ د کور چي هېوادوالو گرځنده کور دی، چي له تورو او کلکو توکرانو څخه جوړېږي او په ټينگو او کلکو رسبو او مېخونو پر ځمکه ټک وهل کېږي او کلکېږي.

يادښت: د کور چيتوب فرهنگ او دود، همېشني مسافرت او گرځېدل له يوي سيمي

(۸۱) تصویر، کپړدۍ

نه بلې سيمي ته او په کېږدو کې ژوند کول زموږ کوچيو وطنوالو ته ډېر سخت زحمت او خواري ده.

۵_ خرگاه: يو ډول لويه کپه (کپړدۍ، يا ځيمه) ده چي له لېمځي څخه جوړېږي.

زموږ قرض هېواد وال يې په پامير (د نړۍ بام) کي جوړوي او کار تري اخلي.

خرگاه د هغوی د استوگني دايمي کورونه دي.

۶_ ځيمه: ځيمه هم د گرځنده کوچي يو ډول دی چي په آساني سره درول کېږي او په

آسانۍ سره ټولېږي. خیمه له چیني او نورو ډېلو توکو و څخه گڼل کېږي او په کلکو رسبو باندې په هغو لرگینو یا اسپینزو موزو سره چې پر ځمکه ټک وهل شوي وي، سپره او درول کېږي. څرنګه چې سپکه ده بارول او نقلول یې آسان دي. په هر ځای کې په ځانګړي ډول په مېلو کې کارول کېږي.

آلاچنګ، کېږدی، او څرګاه په باندو کې د مالدارانو د دوږي کورونه دي، ځینې وخت په کلبو کې هم داسې کورونه جوړوي.

په عمو می توګه خس کپه، څیره، آلاچنګ، کېږدی، او څرګاه د زلزلي په وړاندې تر ټولو خړندي کوونه دي.

۷- د لوږي جرګې خیمه: یوه لویه خیمه ده چې په دې کې د لومړي ځل لپاره د

(۸۲) تصویر: د کابل په نېروال کنفرانس کې د هیواد دلس مشر د لویا هیواغونو پهرنیو چارو وزیر لومړی

افغانستان د وډیزه (لویه جرګه) ترسره شوه. او له هغې څخه وروسته پکې لوی دولتې، ملي او بین المللي کنفرانسونه دایر شول.

په دې وروستیو کې په هېواد کې د سولې د راوستلو په خاطر د هېواد ولسمشر او د ولسي جرګې استازو، مشرانو، روحانیونو او بهرنیو مېلمنو په ګډون په هغې کې د (سولې) جرګه جوړه شوه.

(۸۳) تصویر: دولتي جرګې خیمه

به تو لگي کي فعاليت
زده کورنکي دي د خپري کورنو بښگي و وايي:

پو بښتي

- د خپري او الایچ دو له کورونه د هېواد په کومو برخو کي دود لري؟
- هغه خپري چې د کورنو په پوښلو کي کارېږي له څه شي نه او بدل کېږي؟
- د خپري او الایچ کورنو گټي بیان کړئ.

کورنۍ دنده

- زده کورنکي دي له خپلو مشرانو څخه د خپري جوړنگی او الایچ دودو
کورنو په برخه کي معلومات ترلاسه کړي.

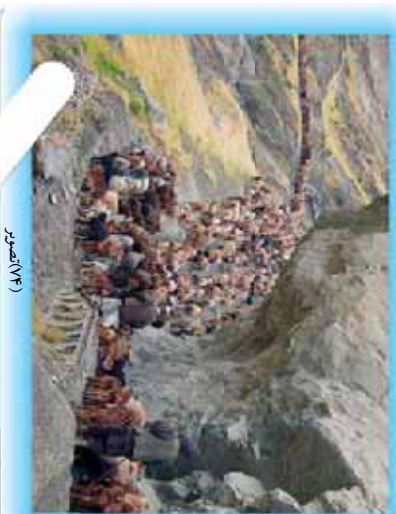
غو جلي

- تاسو کله د څارويو غو جل ليدلي ده؟

زموږ خلکو چې له پخوا څخه څاروي روزلي دي، د هغوی د ساتني لپاره يې تل له غو جلو څخه گټه اخيستي ده. دغه غو جلي له بيلا بيلو موادو څخه په ډبرو دو لوبنو سره جوړېږي چې د قطن Qutan، کتاره دار، څپري، توله، آفيل، اخته خانه، کمند او نورو نومونو باندې يادېږي، په لاندې ډول د هريو په باره کې لنډ معلومات وړاندې کېږي.

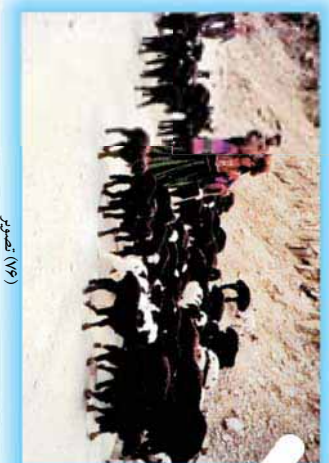
۱_ شپول: له تېرو څخه جوړه شوی محوطه ده چې په کليو او بانډو کې د څارويو (پسونو او غويو) لپاره جوړېږي.

د څارويو د شمېر په اندازه په ډبروي ډول تېري دي او يا يو نيم مترو په اندازه يوه د بلي د پاسه ډفي او د تېرو ډيوال جوړوي چې په دې کې له تېرو څخه پرته نور هيڅ ډول مصالحي لکه خټه، سمنت او نور ساختماني مواد پکې نه کاروي. د ننوتلو او وتلو دروازه يې هم له تېري څخه جوړېږي او سربېرې طبيعا خلاص وي.

(۸۴) تصوير

۲_ سميخ: د وړيو او وزگړيو (ورغميو) غو جله ده. د لويې تېري څنگ ته چې د هغې د لاندې پناه ځای وي، جوړېږي او نورو ډبرو خوا ته يې د تېرو ډيوال جوړوي. څرنگه چې توله په لږه ساحه کې جوړېږي، ځينې وختونه يې سر په کڼکو

(۸۶) تصوير

او لښتو باندي پوښوي.

۳_ څپره: په هغو سيمو کي چي ځنگلونه زيات دي، د غرونو، د ونو د وچو لښتو،

(ارغوان، زرنګ، ايرغي Erghai، څپړۍ او نورو څخه څپره جوړوي او د غوجلي شاوخوا ورباندي بندوي. د ننوتلو او وتلو دروازه يې هم له څپري جوړوي او سربې پرانستي وي.

۴_ غوجل: غوجل د څارويو سستي او پخوانۍ غوجله او د خټو کوټه گي ده. د وتلو او

ننوتلو د لرگي دروازه لري. له کوچنۍ سوري نه پرته نورې کرکي، او پښېرې نه لري.

د څارويو د شمېر په اندازه د ديوالونو په څنګ کي خټين آخورونه لري چي په هغو کي واښه او بوس څارويو ته اچول کېږي.

تر جنګي او ښکرور غوږيان په بېله غوجله کي اچوي. معمولاً د پسونو او وزو غوجلي له نورو څارويو جلا وي.

۵_ اسطبل (چوپتړه):

آس د او سسېدو ځای دی. د دغې غوجلي يوه خوا پرانستي وي.

په اسطبل کي د آخو ترڅنګ د

آس د افسار (پړي) د تړلو لپاره

د لرگي يو پڼدو موري پر ځمکه

ټکو هي چي هغې ته (قارنځ) يا د

آخو موري وايي.

(۸۵) تصوير

۶_ کمنډ: کمنډ هغه سرکاري اصطلاح ده چي د حکومت د سورلۍ او د لېږد رالېږد

د آسونو او کچرو د مجموعي اطلاقي پرې کېږي. البته اصلي نوم يې هماغه د اخته

خانو مجموعه ده چي پټه تېرو وختونو کي يې ډېر آسونو نه هلته تړل او اوږه او دانه يې

يو ځايي وړکو له. په پسرلۍ او اوړي کي به د آسونو پاډه (کمنډ) سر تېرو او مېترانو

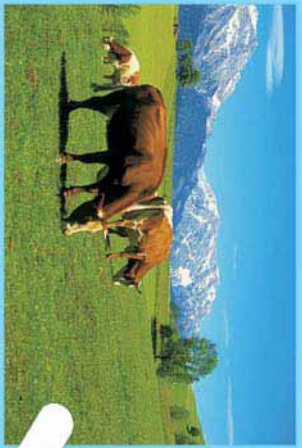
(د آسونو ساتونکو) له وښو نه په ډکو چمنونو کي څرول (پورول) او چاغول.

۷- کتاره: د دې غوجلي سسر هم خلاص وي او هغه د پسرلي او اوري په فصلونو کې د خاورو د ساتنې لپاره جوړوي. کتارې د ونو له وچو لرگيو او شاخونو څخه جوړېږي.

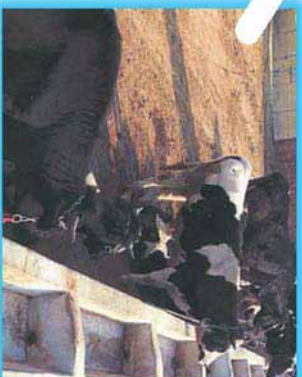
په غوجلي پورې ځينې اړوندې نکتې.

کله چې له خاورو او د هغو له غوجلو څخه خبرې کېږي نو د هغې سره خامخا د پړانگ، شرمين او د خاورو د دارلو او خورلو په هکله هم پېر تعلق نه او کيسې ويل کېږي. د هغه دارونکي لېوه کيسه د خلکو ياده ده چې د ژمي په شپو کې د ساتونکي سږي له غفلت څخه يې گټه پورته کړې او د پسونو غوجلي ته ورننوتلی؛ نو پسه يې خورلی او نورې يې زندی کړې او وژلې و، بيا يې د خولي او غابونو په واسطه راکښلې يو پر بل يې اښار کړي او د هغوی په سسر په آساني سره ختلي او توانېلی و چې د غوجل سوري څخه توب و وهي او و تښتي.

پورتنی څرگندونې د ساده او دوديزو غوجلو په هکله وي چې په هغې کې د خاورو پاکوالی او نظافت او روغتيا ساتنه پوره کمه رعايت کېدای شي. خو نن ورځ په زياتره سيمو کې لويې طوبلي جوړېږي چې په هغې کې هم د طوبلو او خاورو پاکوالی او نظافت په بنسټه ډول سره په پام کې نهول کېږي او هم پکې د خاورو د خوړو کيفيت گټور او صحي وي چې د مالدارۍ يا د خاورو د فارم په نامه يادېږي.

(۷۸) تصویر

(۷۹) تصویر، د غولانو فارم

(۷۹) تصویر

زموږ په ادبياتو کې شاعرانو او پوهانو د تاريخ په اوږدو کې د پړانگ، شرمنښ او مېړني کيسې، طنزونه او ډېر زيات تمثيلا نه بيان کړي دي چې بېلگې يې په لاندې ډول دي:

په درې ژبه:

«گوسفندی از کلیم الله گریخت پای موسی آبله شد نعل ریخت»
«ترحم بر پلنگ تیز دندان ستمگاری بود بر گوسفندان»

پر غاښو ر پړانگ زړه سوی، پر پسونو ظلم دی.

او یا دغه منلونه او مقولې:

میش و گگ در یک آبخو آب می خورند (تمثیل عدالت) مېړه او لېوه په یو آخوړ او به څښي.

دوستی گگ و اشتر (دوستی یې تناسب) دلېوه او اوښ ملگرتیا.

(۸۰) تصویر پړانگ

(۸۲) تصویر، شرمنښ

(۸۱) تصویر، مېړه

په تور لگي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د هغو نورو غوڅولو چې څاروي پکې ساتل کېږي نومونه واخلې.

پوښتنې

- شپانه خپل پسونه د شپې له خوا په کوم ډول ځایونو کې ساتي؟
- کوم ډول غوڅولې د څارویو د ساتنې لپاره گټورې دي؟
- تاسو او ستاسو دوستان د څارویو د فارمونو د جوړېدو تصمیم لری؟

کورنۍ فنډه

- زده کوونکي دې د کورنۍ له غړو څخه د پخوانیو څارویو د ساتنې په برخه کې پوښتنې وکړي او ثبت دي کړي.

شپارسم لوست

کلا، برج او د کوټرو کوټي

— تاسو تر اوسه کومه پخوانۍ کلا او د کوټرو کوټه ليدلې ده؟

(۸۳) تصویر د پليخ بالا حصار

کلا، برج او د کوټرو کوټه زموږ د هېواد له زرو او لرغونو ودانيو څخه دي، چې زموږ د خاورې او ځمکې د ساختماني او معمارۍ فرهنگ يو ډول تمثیلوي.

(۸۵) تصویر د بلر حراسرې اګلې

(۸۴) تصویر، په بلر نږې کې د لاورو ټوټې

په پخوا وختونو کې د حصار يا کلا جوړول زموږ په گران هېواد کې دود درلود. پاچاهانو، واکمنو، او شتمنو خلکو به د ځان د امنیت د ساتنې لپاره لوړې کلاگانې او ماڼۍ جوړولې.

کلاگانې هغه کلکې مانی دي چې لوړ دیوالونه لري او دننه په جلا جلا برخو او کوچنیو کلاګانو او سراچو باندي وېشل کېږي. هره برخه یې د یوه ځانګړي مقصد لپاره جوړه شوې وي او له هغه څخه ګټه اخیستل کېږي.

(۸۶) تصویر د دارالامان ملي (کابل)

کلاګانې، برجونه او پوځي ډاډونې

ځینې کلاوې د پاچاهانو، دولتي اراکینو، پوځي افسرانو او سرتېرو د پوځي اډو په توګه کارول کېدلې، چې د هغو په کوچنیو ډګرو کې په لوړ برجونه جوړېدل او څو تنه ساتونکي به له کلاوو څخه د ساتلو په موخه هلته کینېناستل. دغه برجونه دایروي شکله او د کلا له نورو دیوالونو څخه یې لوړوالی ډېر و، چې ساتونکي د کلا شواخواڅاري او دښمن په آسانی لیدلی شي.

(۸۸) تصویر د هیست کلا او عاق

(۸۷) تصویر د انجیر الدین کلا (هرات)

(۹۰) تصویر، د شهرا لارچ کابل

(۹۱) تصویر، د غزني پالا حصار

زموږ په هيواد کې د دغو سترو کلاگانو بېلگې په (بلخ، کابل، غزني، گردېز، په هلمند کې د بست او په هرات کې د اختيارالدين کلاگانې دي چې دغه وروستنی ياده شوي کلا زموږ د هيواد د هرات و لايت د تيموريانو د دورې (شاهي کلا) وه. دغه تاريخي کلا، ټينگ او لوړ برجونه لري، چې له نيکه مرغه په معاصرو دورو کې د چارواکو د پاملرنې له امله د هغې ويجاړ شوي ځايونه بېرته جوړ شوي دي او تر اوسه روغه پاتې ده.

دغه تاريخي ودانۍ زموږ د لرغوني هيواد د معمارۍ او فرهنگ ستري نښانې دي.

(۹۱) تصویر، دکابل پالا حصار

د کوټرو کوټې

زموږ په هيواد کې د نورو لرغونو ودانيو ترڅنگ، چې زموږ د معمارۍ او فرهنگ يوه برخه گڼل کېږي، هغه د کوټرو کوټې دي.

دغه ودانۍ بزگران ددې لپاره جوړوي چې کوټري پکې ځالي وکړي او فضله مواد يې په دغو خونو کې پاتې شي، ترڅو بزگران او کروندگر د کرنې د ځمکو د تقويه کولو لپاره د سرې په توگه ترې گټه واخلي؛ څرنگه چې د مرغوبه تېره بيا د کوټرو فضله مواد د کرنې د ځمکو لپاره د کيمياوې سرې په پرتله ډېرگټور دي، نو له دې امله زموږ د هيواد په ځينو سيمو او کليو کې بزگران د کوټرو کوټې جوړوي او له هغو څخه گټه اخلي.

د کوټرو کوټې لوړې ودانۍ دي چې د باندنۍ خواوې يې په بڼکلو او ظرفو څښتو

جوړې شوي او نقاشي شوي دي او د ديوال په دننه برخه کې يې بېلا بېلې طاقيچې برابر وي چې کوټرې په کې خالي جوړې او فضله مواد پکې وکړي.
کوټرخونې د ځانگړو معمارانو له خوا جوړېږي. په تېره باندینې، مخه او نقاشي يې يوازې همدغه معماران جوړوي چې دا دهرچا کار نه دی.
د يادونې وړ ده چې د کوټرو مالکان يوازې په ژمي کې د کوټرو لپاره خوراکي دانه برابر وي او د کال په درې نورو فصلونو کې کوټرې پخپله په ځمکو کې گرځي ، خوراک برابر وي او لگښت نه لري.

په ټولگې کې فعاليت

- زده کوونکي دې د کوټرو د هغو کوټو په برخه کې چې که په شاوخوا کې يې موجودې وي نورو ته معلومات ورکړي.

پوښتنې

- د کلاگانو ځانگړتياوې بيان کړئ!
- کوټرخونې څه گټې لري؟

کورنۍ دننه

- زده کوونکي دې د خپلې کورنۍ له مشرانو څخه د تاريخي کلاگانو په هکله چې په خلكو کې مشهورې دي معلومات ترلاسه کړي، په خپلو کتابچو کې دې وليکي او له ځان سره دې راوړي.

او و لسم لوست

جو مائونه او کاروان سرايونه

– زموږ د هېواد ترټولو لوی او ښکلې جومات په کوم و لایت کې شتون لری؟

(۹۲) تصویر، د هرات جامع جومات

د جامع جوماتونو، عامه ودانیو، کاروان سرایونو او د مسافرینو د استوګني ځایونو جوړول زموږ د هېواد د خلکو د لرغوني فرهنگ یوه مهمه برخه ګڼل کېږي. دغه ځایونه د تاریخ په اوږدو کې د خلکو د ټولېدو او د کاروانونو د او سپېدو او د مسافرو د استوګني ځایونه و و چې په دغه لوست کې به په هر یوه خبرې و شي.

جامع جوماتونه

زموږ ګران هېواد ته د اسلام د سپېڅلي دین له راتلو څخه وروسته د لمونځونو او د جمعې لمونځونو د ادا کو لو لپاره چې د اسلام د پېنځه ګونو اساسونو څخه یو اساس دی، جامع جوماتونه جوړ شول. دغه ودانۍ د اسلامي ځانګړو معمارینو په ډول ډېرې ښکلې او

(۹۳) تصویر، د هرات ښار منظر

(۹۴) تصویر د هرات جامع جومات

بنياسته جوړې شوي دي. د لسو ږو ږوچو نو ، گلدستو او د او چتو منارو لرونکي دي .په پخوانيو وختونو کې لکه د نن ورځې غونډي د وسايلو امکانات او آسانتيا وي نه وي، مؤذن به لورځای ته ورځاته او آذان به يې کاوه چې غږ يې هرچاته ورسېږي .

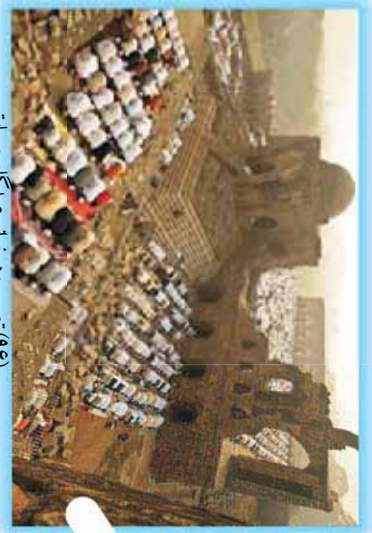
جامع جو مائونه د دوه يا زياتو منارونو سره جوړ شوي دي لکه د هرات جامع جومات چې زموږ په جغرافيايي حوزه کې ساري نه لري، د لس منارونه لري. د يادونې وړه چې جامع جو مائونو د کاشي کارۍ هنر او صنعت لاینکلی کې دی. همدارنگه دعبگاه جو مائونه چې د اختر په ورځو کې د خلکو

(۹۵) تصویر د شاه دو شمشيره جومات

د تو لېدو مرکزونه وي زياتره د بنسارونو په شاوخوا کې جوړ شوي دي چې په دغه ځايونو کې د اختر لمونځونه ترسره کېږي. ځينې عبگاه جو مائونه بېسکلي او په زړه پورې ودانۍ لري؛ خو ډېر نور يې يوازې محراب او منبر لري او د هغو له شاوخوا څخه ډيوالونه راتاو شوي وي. خلک د عبگاه جو مائونو په انگر کې معمولاً د ناجو او نورې زينتې ونې کېږي او روزنه يې کوي ترڅو له يوې خوا لمونځ کونکي ددغو ونو سسيور و ته د اختر لمونځونه ادا کړي او له بلې خوا څخه د جومات د بېسکلا او د هوا د پاکوالي سبب وگرځي.

د کابل په بنسار کې ددغو جو مائونو له نمونو څخه د حضوري چمن ترڅنگ د عبگاه جومات، د شاه دو شمشيره ولي جومات، د پل خشتي جومات او داسې نور دي. د پيغامبرانو، پوهانو، فقيهانو، عارفانو، سياسي او پوځي شخصيتونو او لويو شاعرانو مقبرې هم په ځانگړي سبک جوړې شوي دي، لکه: په هرات کې دگور شاد بېگم، علي شير نوالي او دخواججه عبدالله انصاري آرامگاه او دهندوستان دسيسرام په بنسار کې دشيرشاه سوري مقبره او داسې نورې آرامگاري .

(۹۶) تصویر، دپخوانی عبگاه جومات

(۹۷) تصویر، د پلر شته په بڼه کې د کاروانسرای نمونه کابل

رابطونه او کاروانسرایونه

د عامه ودانیو له جملې څخه یو هم رابط دی چې په تېرو وختونو کې د سوادګرۍ، کاروانونو او مسافرو له هغه څخه ګټه اخیسته. له یوه رابط څخه تر بل رابط پورې بڼه منزل په پټسو یا د څارویو په شاوخوا کېده. رابطونه د لارو په سر او غیرآبادو ځایونو کې جوړېدل، خو مسافرو او کاروانان د یوې ورځ له منزل و هلو وروسته مابینام هلته و اړوي او شپه پکې تیره کوي.

د خلکو د تولهېدو د ځایونو له جملې څخه یو بل د کاروانسرای عامې ودانۍ دي. دغه ودانۍ په ښارونو، کلیو، دښتو او میرو کې د لارو پرسر جوړې شوي دي، چې د سوډاګرو کاروانان او مسافرین ورشي او په هوساڼي سره خپلې شپې تیرې کوي. کاروانسرای ډېرې خونې او پراخه انګرلري، سوډاګرو او مسافرین په خونو او دهغوی څاروي په د کاروانسرای په بېلو ساحو کې شپه تیروي.

(۹۸) تصویر، د پلر شته په بڼه کې د کاروانسرای نمونه کابل

په ټولگي کې فعاليت

زده کوونکي دې زموږ د هېواد د نامتو جامع جوړماتونو نومونه واخلئ.

پوښتنې

- نن ورځ سوډاگر او مسافرين د کاروانسراونو او رباطونو پرځای له کومو ځايونو څخه کار اخلي؟

- ستاسو دسيمي مشهورترين جامع جوړماتونه کوم دي!

کورنۍ دنده

- زده کوونکي د کورنۍ له مشرانو څخه د پخوانيو رباطونو د نومونو پوښتنه وکړي، پخپلو کتابچو کې دې وليکي او ټولگي ته دې راوړي.

اتلسم لوست

کاشي کاري

په پخوانيو وختونو کې د کاشي کاري صنعت زموږ د هېواد په کوښښونو کې د دود درلود ؟

(۹۹) تصوير، د خاورنگوهر شاه د گنبدې يوه برخه ده (هرات)

کاشي کاري او حجاري (د مرمر او رخام) صنعت زموږ د هېواد ښکلی صنعت او هنر جوړوي او اوږد تاريخ لري. ددغه صنعت غوره او ښې بېلگې زموږ د هېواد په گوت گوت کې ليدل کېږي.

په جوماتونو کې کاشي کاري

زموږ د هېواد د ځينو جوماتونو يوه ځانگړتيا په هغو کې د کاشي کاري د هنر او صنعت کارول دي چې ډېر ظريف، ځلا لرونکي او ښکلي کار پکې نشي دي. د هرات جامع جومات او په مزار شريف کې د شاه ولايت مآب روضه يې غوره بېلگې دي.

(۱۰۰) تصوير، د باغ ډېر مومين جومات کابل

د هرات جامع جو مات د کاشي کاری، هنر او صنعت زموږ د هېواد د تيموريانو د دورې د اسلامي معمارۍ بیره څرگنده، غوره او بې سارې بېلگه ده چې نړيوال شهرت لري. د دغه سسترو او پرتيمينو مانيو کاشي کاری، له پاندي څلورو اړخونو څخه تر سترگو کېږي. دننه ديوالونه او منارونه يې هم کاشيو پوښلي دي او دغه کاشي کاری د ووره ډېره ده، چې پرله پسې او دايمي مرمت او څارنې ته اړتيا لري.

(۱۰۱) د هرات د کاشي کاری تصوير

د هرات له جامع جو مات څخه پرته په نورو جامع جو ماتونو کې هم کاشي کاری شوي دي. د هغو له جملې څخه په کندهار کې د خرقې مبارکې جو مات، په هرات کې د ملکه گوهرشاد بېگم مقبره او د حضرت خواجه عبداللہ انصاري (پير هرات) آر سگاه او نورو ځايونو کې کوي شو چې نومونه يې واخلو. زموږ په هېواد کې د کاشي کاری، صنعت او هنر تر اوسه هم دوام موندلی او دود دی.

(۱۰۲) تصوير، د کيوه شاه بازار (هرات)

(۱۰۳) تصوير، باغ پير کابل

او کاشي جو روڻو لويه اداره او کارخانه شسته چي له بوي خواد هرات د جامع جو مات د کاشيو مرمت کوي او له بلي خواد کاشي کاري د ارزښتمن صنعت د رامنځ ته کولو، راژوندي کولو، پراختيا ورکولو او تکامل دنده په غاړه لري. په هرات کي (د تاريخي ودانيو د ساتني اداره) کي د کاشي جوړوني او کاشي کاري مسلکي کارپوهان شته چي د توليد ټولني چاري د توبرلو، تنظيم او کاشي گانو نصبول تر سره کوي.

د هرات کاشي کاري هم خپل لرغونتوب او پوخوالي ساتلي او همدا اوس نوي لاس ته راوړني لري. د هغو له جملي څخه د (منظر جهاد) د څلي، برونې، خواکاشي کاري ده چي په دي وروستيو کي زموږ د گران هېواد د زامنو له خواد جهاد څخه دساتني په نيت جوړه شوي او د ډبرو شهيدانو نومونه په کي ليکل شوي دي.

د دغه مانيو او کاشي کاربو صنعت شتون زموږ د هېواد ترټولو نفيس ترينو فرهنگي نښو وياړلي بيلگي گڼل کېږي.

د هرات او بلخ ولايتونو څخه سربره د کاشي کاري صنعت په استلاف او تاشقرغان کي هم دود لري.

(۱۰۶) تصوير، د کاشي لوبښي

(۱۰۵) تصویر، د رستم تخت (رستمگان)

په ټولګي کې فعالیت

- زده کونکي دې زموږ د هېواد کاشي کارو د نورو آثارو نومونه واخلې.

پوښتنې

- د کاشي کارۍ صنعت زموږ د هېواد په کومو ولايتونو کې ډېر دود لري؟
- زموږ په هېواد کې د پخوانيو تاريخي ودانيو او نويو معماريو ترمنځ څه توپيرونه شته دي؟

کورنۍ دنده:

- زده کونکي دې د کاشي کارۍ صنعت او هنر د تاريخي لرغونتيا په برخه کې معلومات ترلاسه کړي.

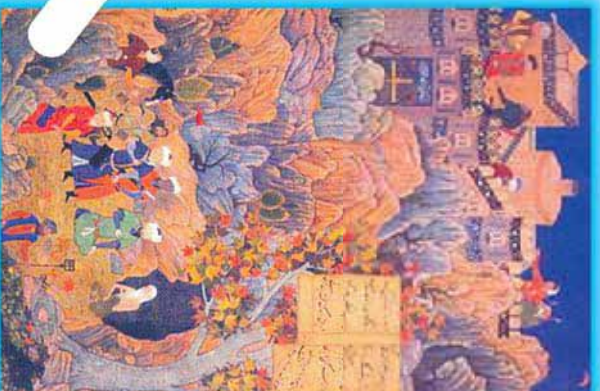
نولسم لوست

د میناتورۍ هنر

- ستاسو په سیمه کې کو مه میناتورۍ شوې و دانۍ شته ؟

(۱۰۷) تصویر، د میناتورۍ

(۱۰۶) تصویر، د میناتورۍ

زموږ د هېواد فرهنگي غوره میراث هغه و دانۍ دي چې د میناتورۍ هنر یې کارول شوی وي. د انځورگری یا میناتورۍ هنر له ډېرو لرغونو زمانو څخه زموږ په ټولنه کې دود او زموږ پخوان هېواد د تاریخ په یوه ځانګړې زمانه کې لوړو مدارجو ته رسېدلی و. البته د هرات د تیموریانو په دوره کې د دغه او نورو ظریفو هنرونو لوړ مدارج ټول ته ښکاره دي.

(۱۰۸) تصویر و مینیاتور

په معاصره دوره کي میناتور

په معاصره دوره کي هم د دغه هنر نښي نښاني په ځينو جو مانونو، مدرسو او د کنفرانسونو په تالارونو کي ترسترگو کېږي. دغه هنر کله له کاشي کارۍ او کله هم د رنگونو په واسطه په دیوالونو، چتونو او نابلو گانو کي کارول کېږي او ترسترگو کېږي. استاد کمال الدین (بهزاد) زموږ په هېواد کي د میناتورۍ د مدرسې بڼې ساری استاد دی چي د «هرات د نقاشۍ د مکتب» په هنر کي تربیال شهرت لري.

د دغه هنر د معاصرو استادانو له جملې څخه محمد سعید مشعل غوري هروي دی چي په دغه اړخ کي ترټولو څخه ماهر انځورگر و. استاد مشعل د میناتورۍ په برخه کي ډېر شاگردان روزلي دي، چي همداوس هم د هغه د هنر لارې تعقیبوي.

د هرات ولایت د مقر په ښکلي سالون او د هرات ښار په ستر جامع جومات کي د هغه د کاشي کارۍ او میناتورۍ د ارزښتمنو آثارو بېلگي لېدل کېږي. استاد مشعل چي شاعر هم و ځان د بهزاد د مکتب بڼا راژوندۍ کوونکی گڼي چي د یوه بیت په ترڅ کي داسي وايي:

اگر از دهر ناشاده؛ ولی زین ره بسی شادم
که من اجاگر رسم نگارستان بهزادم

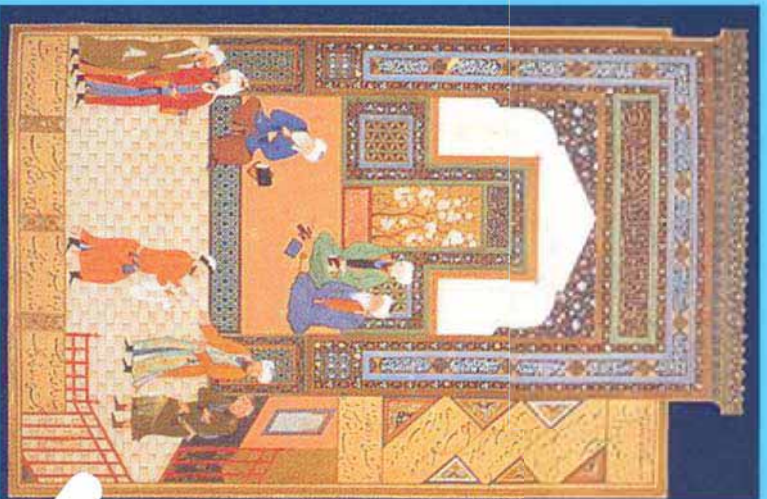

(۱۰۹) د میناتورۍ تصویر

زموړ د هيواد د ميناتورۍ د هنر بېلگې

د ميناتورۍ هنر زموږ د هيواد په عمومي وډاڼيو لکه د هرات ستر جامع جومات، د مزار شريف په بناړکي، د شاه و لايټ مآب روضه او د ځينو نورو و لايټونو په وډاڼيوکي تر سترگو کېږي.

د دغو قيمتي آثارو ډېره برخه د زياتي تاريخي لرغونتيا څخه برخمنه ده. په همدې ډول قلمي انځورگري په ډېرو ځايونو لکه خواجه عبدالله انصاري (پير هرات) د مقبرې ترڅنگ کې د زرنگارکوړ، د هرات و لايټ سالون چې د استاذ مشعل غوري اثر دی او په نورو ځايونوکي شتون لري.

(۱۱۱) د ميناتورۍ تصوير

(۱۱۰) د ميناتورۍ تصوير

(112) تصویر سنگ هفت قلم

په ټولگي کي فعالیت

- زده کو و نکي دي د میناتور دی د هغو آثار و نومونه و اخلي، چي زموږ په هیواد کې شته دي،

پوښتني

- «سنگ هفت قلم» زموږ د هیواد په کوم و لایت کې ده او کوم هنر په کې کارېدلی دی ؟
- د میناتور دی په هنر کې په خپل ځای کې د هر رنگ پیژندنه او کارونه څه ارزښت لري ؟

کورنی دنده

- زده کو و نکي دي دخپلو دمشرانو څخه دکاشي کاری په اړه معلومات ترلاسه کړي، په خپلو کتابچو کې دي و لیکي او ټولگي ته دي راوړي.

د پنځم څپرکي لنډيز

زموږ گران هېواد افغانستان د استوگنو کورونه ډېر ډولونه لري چې له پخوا څخه دود دي. ځينې يې ډېر محقر او ابتدايي دي لکه: سمڅي او ځينې په لرگيو پوښل شوي او گنبدي کورونه دي.

نور ډولونه يې څپري کورونه دي چې ديوالونه او بامونه يې د کڼکو له څانگو څخه جوړېږي. او بدل شوي وي چې د ونو او د کڼکو له څانگو څخه جوړېږي. زموږ په هېواد کې کپه، خيمه، خرگاه او کېږدی يو ډول نور کورونه دي چې ځينې يې د لرگيو له خادو، کلکو پرو، پندو توکرانو او ليمڅيو، پغر او له کشيده پغر و څخه جوړېږي.

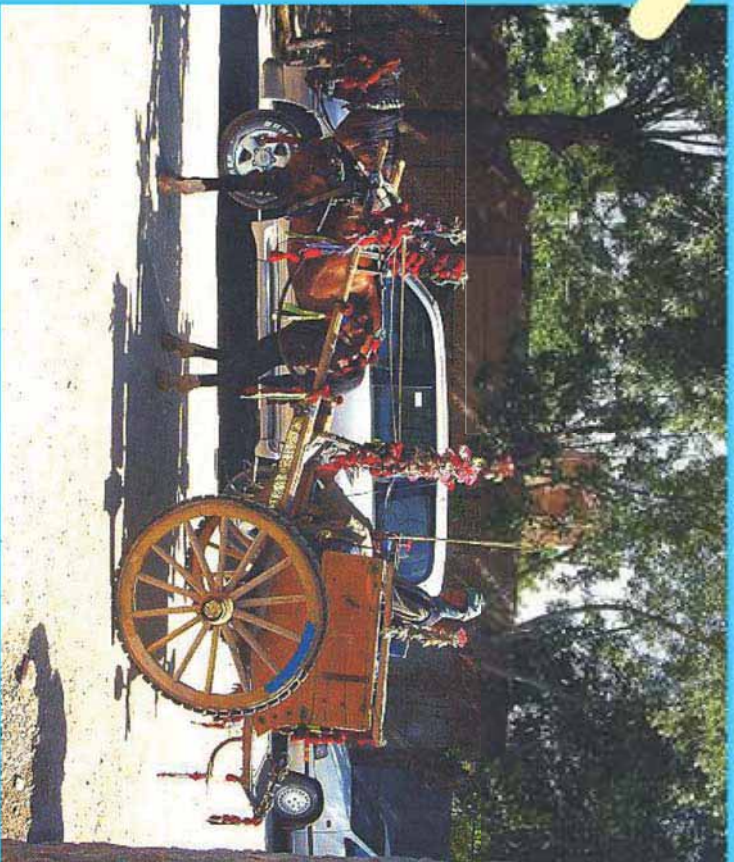
کلاگاني، برجونه، کاروانسرايونه او جوماتونه له پخوانيو او لرغونو ودانيو څخه دي، زموږ د هېواد د ودانيو د فرهنگ او معمارۍ وده او ظرفه پته تمثليوي چې د کاشي کاري او ميناتورۍ صنعت او هنر پکې په ډېر مهارت سره کارول شوی دی.

شپږم څپرکی

په سیمه او په هیواد کې لېږد رالېږد

د دې څپرکي موخې

زده کوونکي به پوه شي چې د انسان په واسطه د درندو بارونو پورته کول او وړل د هغوی د معمولیت سبب ګرځي. همدارنګه زده کوونکي به په دې مطلب پوه شي چې د تن ورځي په لېږد رالېږد کې که څه هم آسانتاروي رامنځته شوي دي خو د وسایطو په ذریعه د لوګیو، آوازونو او په پایله کې د ژوند چاپېریال ډککرتیا د پیداکېدلو سبب ګرځي. د څارویو په واسطه دبارونو په لېږد رالېږد کې دژوند چاپېریال نه ککړېږي؛ خو دلېږد رالېږد سرعت سست او کم بار تقوی.

(۱۱۳) تصویر، گل شوي ټانګه

د انسانانو په واسطه لېږد رالېږد

- د انسان په واسطه د بار لېږدولو رالېږدولو په اړه څه پوهېږئ؟
د بار او شیانو په لېږدولو کې د سیمه ییزو دودونو له جملې څخه د انسانانو په واسطه لېږد رالېږد دی چې زموږ د هېواد په ځینو سیمو کې تر اوسه پورې په ابتدایي ډول دوام لري او د نوي تکنالوژۍ له پرمختګ سره سره هم خلك په پوره ډول تقلیه و سایط په لاس کې نه لري.
هماغسې چې سپک او درانده کارونه په لاسونو تر سسره کوي بار هم، په لاسونو، سر، اوږو او شا باندې وړي.

(۱۱۶) تصویر

د اوږو، خوراکی توکو، د سمون توکو او د کرنې د محصولونو لېږد رالېږد انسانانو له ډېر پخوا څخه تر نن ورځې پورې په ډېرو وختونو کې پر خپلو اوږو تر سره کړي دي او له یوه ځایه یې بل ځای ته وړي دي؛ لکه لرګي، بوټي او خس چې یې د سمون لپاره له غره څخه کورته راوړي دي.

زموږ د هېواد باغیچه بنسټې او پېغلي له غره څخه بوټي، د چینو او وېالو، له گودرونو څخه د مسینو او څښنو اوبو ډک ډیګونه او منګي په شا، سر او اوږو باندې کورته راوړي، له تقلیه و سایطو څخه درانه

(۱۱۵) تصویر

(۱۶) تصویر

بارونه او مالونه زمونږ د خورانانو، سپرو، او هلاکانو په واسطه بنسټه او پورته کېږي. همدارنگه ځینې کلیوال شاعران او شاعران کابلو بار له لري بسارونو څخه کورته په شاعران راوړي، شپې او ورځې پلي منزل کوي او د خپلې کورنۍ د ژوند اړتیا وړلو مړني توکي لکه چای، بوره، وربچې او نورشان کورته راوړي. همدارنگه په کروندو او کرځایونو کې د بارونو لېږد رالېږد د انسانانو په وسیله له پخوا څخه دود لري. زمونږ د هېواد یرگران ډېر باهمته دي او پیاوړې متې لري. دوی غنم، جوار، وربچې، شفتل او نورې ځلې دانې راتولوي، گډې تړي تړي او په اوږدو او شلې درمندونو او یا کورنو ته وړي. په دغه کارونو کې زمونږه غیرتري او مېړنۍ پېڅې او نجونې هم له نارینه وو سره تل ملاگري او مرستندویه دي.

په ټولگي کې فعالیت

- زده کوونکي د انسانانو په واسطه د لېږد او نقلولو موارد بیان کړي.

پوښتني

د انسانانو په وسیله د بارونو لېږد رالېږد څه گټې او څه زیانونه لري؟
- په هغه سیمه کې چې تاسو ژوند کوئ، کوم خلک په کوم ډول خوراکي، د سون توکي او اوبه کورته وړي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي د کورنۍ له مشرانو څخه د بار د لېږدولو د لارو چارو په برخه کې چې له پخوا څخه زمونږ په هېواد کې دود دي، پوښتني وکړي، پخپلو کتابچو کې دي ولیکي، او ټولگي ته دې راوړي.

يو ويشتم لوست

په لومړنيو وسايطو سره ليرد راليرد

- په هغه سيمه کې چې تاسو ژوند کوئ د بار ليرودنه د کومو وسايطو په وسيله تر سره کېږي؟

د انسانانو د خوراکي او نورو موادو او د اړتيا وړ توکو ليريد راليرد له ډېر پخوا څخه تر اوسه پورې د يوې لومړنۍ او دايمي مهبلي اړتيا په توگه په بيلا بيلو ډولونو دود درلوده.

زموږ په هيواد کې له يوه ځای څخه بل ځای ته د بارونو د ليريدو لومړيا ډبرې و سيلې موجودې دي؛ د بيلگې په ډول دغه لومړنۍ واسطه چگينه، جاله (تل) د سيند او په اوکو تره دلته يادولای شو.

۱- چگينه

د بار د ليريدو لومړی يوه واسطه ده چې د غنمو ستړۍ، وينه او نورې غلې د لومړنيو او رېښو څخه وروسته يې د کروندې څخه درمند يا ترکوړه په کې ليريدوي.

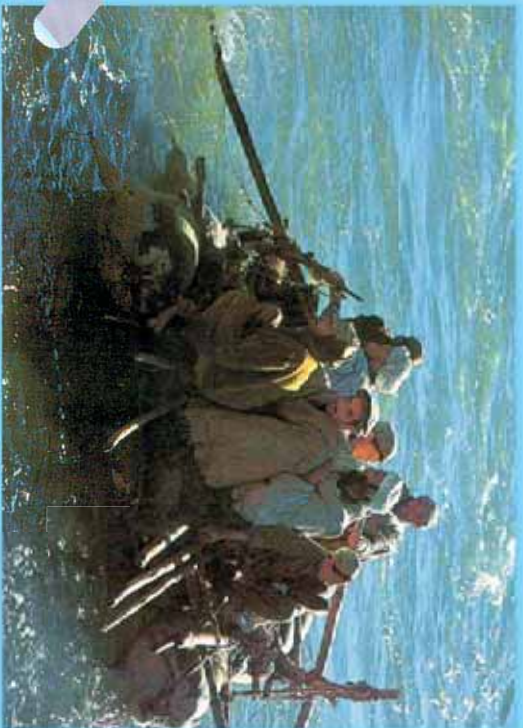

چگينه (۱۱۷) تصوير، چگينه

د چگيني جوړښت

دوه پندې کندي چې کابو دوه متره اوږدوالی لري او د کلکو لرگيو او خادو په واسطه سره کلکېږي او کراچۍ ته ورته ده خو ټايرونه نه لري. ټايرونه يې همغه د لرگيو کندي دي چې ورو ورو ښوېږي او د بار په وړلو کې آسانتيا را منځته کوي.

چگينه ددو و څخ شويو غوړيانو په واسطه چې د هغو په غاړو کې يې اچولای وي کښول

(۱۱۸) تصویر، تل

کبری. د بدخشان ولایت د راغ په سیمو کې د دې لپاره چې زیاتره غرونه یې تیت او خاورو رسن دي له غرونو څخه دغه لېږد را لېږد دچگینه په واسطه ترسره کېږي.

۲_ جاله

جاله یوه کوچنۍ او ساده دوه لره بېړۍ ده چې انسانان، خاړوي او بار د سیند له یوې جالې څخه بلې غاړې ته وړي. دلېږدولو دغه سیمه ییزې واسطې ته د هېواد په ختیځو او سهېلي برخو کې جاله اوپه شمالي سیمو کې ورته (تل) او (kema) وايي.

په تل کې له څلورو لرگیو سربرېده، چې پټې او کلکې تختې یې پرمخ مېخ شوي دي، څو څپگونه (مشکونه) له هوا ډکوي او لاندې یې تری تری ترڅو دوه نه شي. هغه قوي کپل چې د وارو څنډو ته د سیند په دواړو

(۱۱۹) تصویر، د بدخشان د راغ په سیمه د کجای تل (هولې زانګ)

خواو کې پرمخ کلک شوی دی د بار په لېږد را لېږد او د جالې د دو بېدو د مخنیوي په کار کې مرسته کوي. له دغې وسیلې څخه د بدخشان ولایت د کورچې سیند د آلتینچیلر په سیمه کې او د کونړ ولایت، سروبی او د ننگرهار په بېلا بېلو سیمو کې تری خلک گټه اخلي. ځینی وختونه له کجاوې څخه هم د هوایې جالې یا زانگو کار اخیستل کېږي.

(۱۱۲۰) تصویر، په سیندکي د لرگي چار ترانې

۳_ د سیند اوبه ، دلېر د رالېر د واسطې په توگه

خلک په ځینو برخو لکه نورستان، فرخار، کشم، بنگان، زردیو، سر غلام او نورو سیمو کې د سیند ونو له اوبو څخه د لېر د رالېر د وسیلې په توگه کار اخلي.

په دې ډول کله چې څوک و غواړي دستک (لارې) او لرگي له پورته سیمو څخه لاندې سیمو ته ولېږدوي، هغه په سیند کې اچوي او د سیند اوبه له خپل بهیر سره سم لرگي کوزې خواته لېږدوي او په هغه سیمه کې چې یې و غواړي له اوبو څخه یې د باندې باسي.

۴_ لیک ورونکي کوتره

په پخوا وختونو کې پاچاهانو او سلاطینو د پوځي او سیاسي موخو لپاره له کوترې څخه د پوسټه رسنۍ (ډاک) په توگه کار اخیسته.

په دې ډول چې یوه کوتره به یې له خپلې ځایي له یوه بېاره بل بېاره ته یو وړه او ساتله به یې. د بېلگې په توگه له هراته به یې کابل ته کوتره راوړه او کله به یې چې و غوښتل یو مهم او عاجل خبر له کابله د هرات بېاره ته په چټکۍ ورسوي، نو خبر به یې په کوچني کاغذ کې ولیکه او د کوترې په پښه

(۱۱۱۱) د لیک ورونکي کوترې تصویر

کې به يې وتاړه او خوښې به يې کړه. ددې لپاره چې کول تره په طبيعي ډول تل د خپلې ځالي په لور الوزي. له دې امله کول تره به له کابل څخه د هرات پر لور الوته او ځان به يې ځالي ته رساوه او کله به چې هلته ورسېده نو ليک به يې ورله له پښې خلاصاوه او لوسته به يې. په دې ډول به يو مهم خبر د کول تره په واسطه ژر رسېده.

په ټولگي کې فعاليت

- زده کونکي دې د خپلې سيمې د لېږد رالېږد دو اسطو په هکله له يو بل سره خبرې تړې وکړي او وروسته دې د هغو وسايلو نومونه په خپلو کتابچو کې وليکي.

پوښتنې

- چگينه څه ډول واسطه ده او د بار په لېږدولو کې څومره آسانتيا وي راوړي؟
- نن سبا ليکونه او خبرونه په څه ډول لېږدول کېږي؟

کورنۍ دنده

- زده کونکي دې د لېږد رالېږد د پخوانيو واسطو نوم، چې اوس يې دود لږ شوی دی، د کورنۍ له مشرانو څخه وپوښتي او په خپلو کتابچو کې وليکي.

دوه ويشتم لوست

د څارويو په واسطه لېږد رالېږد

- تاسو کله په کچر يا آس سپاره شوي ياست ؟

زموږ د هيواد خلک له پخوا زمانو څخه تراوسه د لېږد رالېږد کارونه د حيواناتو په وسيله سرته رسوي. په مسافرتونو، د کرنې محصولاتو او سوداگرۍ مالونو په لېږد رالېږد کې له غوايانو، خرو، او ښانو، کچرو او آسونو څخه کار اخلي. په دې لوست کې د لېږد رالېږد په دغو وسايلو خبرې کېږي.

۱_ غوايي او څښکي

که څه هم غويان له ډير پخوا څخه د غوښو، شيدو او څرمنو لپاره ساتل او روزل کېږي، خو له دغو څارويو څخه د ځمکې په يوې کولو، د چگينه کولو، د گاني (جوان) گرځولو، سورلي او باربرۍ کې هم کار اخيستل کېږي؛ لکه چې تاسو يې په دې عکسونو کې ويني.

(۱۲۱) تصوير د پټو د لېږدلو سېلې

(۱۲۲) تصوير، په غوښل بڼې، د ځمکې ولکه کول

(۱۲۳) تصوير، ځانگړې د ښا بڼې پامير د نړۍ بڼې

(۱۲۵) تصویر، کپورال خاکی د خوره پرمنا

۲_ خر

له ډیر پخوا زمانو څخه بار وړل او سسورلی، زموږ په هېواد کې په خر و باندې دود وه او تر نن پورې دوام لري. د خره بل نوم درازگوش هم دی. زموږ په فرهنگ کې د خره په اړه ډېرې کيسې، طنزونه او توکي شته لکه:

پر خر سپړېدل یو عیب دی او کر زېدل یې بل عیب. یا: آس یو وار لغت وهي، خر،

بیایا. یا لکه په دري ژبه کې چې وايي:

گوش کرغروش گوش خرهخر

گوش خرهخرت بود ازگوش کر.

۳_ کچر

کچر د چابکي، مهارت له آس او د بار

وړلو پیاوړتیا له خره څخه په میراث اخیستي

ده؛ کچر تر ټولو غښتلی بار وړونکی حیوان دی. له پخوا زمانو څخه خلکو له هغې څخه

په بار وړلو او سورلی، کې گټه اخیستي ده او ددې لپاره چې ډیر غښتلی حیوان دی، نو په

پخوا وختونو کې به ترې په سرکاري کمندونو، پوځي لښکرو او جنگي قطعاتو کې کار

اخیستل کېده. «سرکاري کچرې دي و تور و لي» مشهور مثل دی.

(۱۲۶) تصویر، کچرې

۴_ اوښ

دچا خبره ددښتو او میرو دغه کښتیا

د تاریخ په اوږدو کې د انسان ملگري او

مرستندویه ده. اوښ یو قانع خاوری

دی چې اغزي خوري او بار وړي. کله

چې اوښ احساس وکړي چې اوږد سفر

(۱۲۷) تصویر، د کچرې، چرې

(۱۲۸) تصویر، سینگار شوی اوبش

بي په مخ کې دی، نو خپله گېډه له اوبو ډکوي له او د سفر په اوږدو کې ورو ورو له هغو څخه گټه اخلي. له دغه غښتلي او د ننگ څاروي څخه په بارولو او سورلي کې گټه اخيستل کېږي. اوبش کينه ناک څاروی دی. د ((اوبش کينه)) زموږ په فرهنگ کې ډېره مشهوره ده.

زموږ د هېواد په ځینو سیمو لکه قرقین، گلدار، اندخوی او آقچه کې اوبشيان په پوپک لرونکو ځایونو سینگاروي. دوه کجاوي په گلدارو شالونو بڼه کې کوي او په ځانگړي ډول بي په اوبش باروي. ناوي او ناوي ته نږدې دوه بڼې د واده په ورځ پر فرش شوو کجاوو کې کښېښوي او له تنگ ټکور سره بي د زوم کړه وړي. زموږ د هېواد په سویلي سیمو کې دغه دود هم ډېر دی.

لکه څنگه چې د ناوي د وړلو په وخت کې دغه بڼه کې سندره هم وایي چې پیل بي داسي دی:

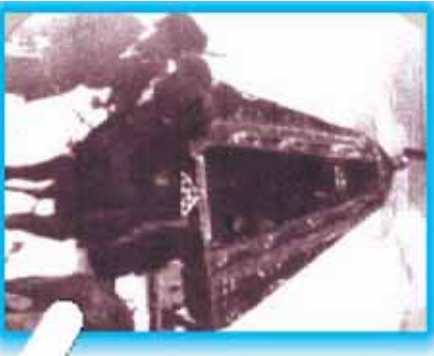
که... جاوي، آتایلایا ورو... آتایلایا ورو

دغه کجاوي د هودج په څېر دي چې په تېرو وختونو کې؛ د اوبش، سافنا، نه و اسطه لېږدول کېږي.

د قیل ځانگو هم د هودجونو یو ډول دی.

۵_ آس

آس بڼه ځانگړی دی چې ډېر ډولونه لري؛ لکه د وزلوبی آس، د نيزه بازی، آس، پیگه آس، د سورلي آس، یایو آس او نور. د وزلوبی له آس څخه د سورلي لپاره هم گټه اخيستل کېږي؛ هغه په بڼه کې بېرته راټولوي، زین، تفره کوف لجام یا په گلونو کې شال او یایو شونو باندې بڼه کې کوي او ورباندې سورېږي. په کلیو کې په

(۱۲۹) تصویر، ناوي په ډول کې

(۱۳۰) تصویر

و د ونوکي نايي او زوم په دوو سينگار شوو آسونو باندې سيروي او د سلاز او نغمو سره نايي د پلار له کوره د زوم کورته وړي.

په تاريخ کي نامتو آسونه تير شوي؛ لکه: د ((رستم رخش))، د ((عوض خان قير په نامه آس))، د آشورمد (عاشور محمد)، کتک Katuk آس او داسي نور.

له آس څخه د گانبي (جوان) په گرځولو، د ارهت په تاوولو، په څيرکولو، بار وړلو، درمندونو ميده کولو، سورلي، گاوي، چولو او نورو کارونو کي گټه اخيستل کېږي.

گلداره بگي (گاوي)

په پخوا وختونو کي د کابل، مزارشريف، هرات، کندهار، کندز، غزني، جلال آباد، تالقانو، او زموږ د هېواد په نورو ډېرو ښارونو کي ښکلې بگي وي. د دوي د آسونو په سر او څارو به گنگرگان او ښکلې ځوڼدي تړل شوي او سينگار شوي به و. په داسي حال کي چي په دې گاويو کي به څو کسه سپرېدل، په ډېره منډه او تيزي سره به يي کش کولې. آسونه رشقي، شوتل،

بوس، او ريښي او نور واينه خوري او پرته له دې چي د ژوند چاپيريال ککر کړي، تل خدمت ته چمتو او تيار دي.

وايي: کله چي زموږ د هېواد د خورډ ژبي شاعر (شايق جمال) آس بوس نه خوړل، نو هغه يي په سترگو شني عيني کي

(۱۳۱) تصویر (بگي)

تصوير (۱۳۱)

و ورتولي چي سپين بوس ورتنه شنه
بينكاره شني او په هغو د شني رشتي
خيال وکړي، او وي خوري.
زموږ د هېواد په ډېرو ښارونو کې
تر اوسه هم د سورلي او بارولو
لياره له گاڼي، څخه کار اخلي. په پخوا
وختونو کې، په بي د آسونو څخه په
جگړو کې هم کار اخيسته او سواره نظام اردو په تل په پلي نظام اردو برلاسي درلود او
د لښکر په سر کې به يې حرکت کاوه .

ډاگ او ډاگي

په پخوا وختونو کې حکومتونو له آسونو څخه په (چاپان) او پرسته رسو لو کې کار
اخيسته؛ داسې چې په هر يام (د آسونو د روزني او ساتني ځای) کې به څو آسونه په ټاکلو
فاصلو کې هر وخت زين شوي او تيار و لار و و، کله به چې چاپار خپلي پوستي سره، په
چټکي له مخکني يامه، دې يام ته نږدې کېده او د آس په غاړه به يې زنگولي تړلي وي،
نو غږ به يې له لرې څخه يامېچي او رېده او مخکې له مخکې په پر خپل آس سپرېده او د
لاري تر څنگ به درېده او له رارسېدو سره سم به يې له هغه څخه خور جينه اخيسته، د
خپل آس پر شا به يې تړله او آس به يې قمچين کړ.

آس به په منډو پيل کاوه او خپل ځان به
بې په ډېرې چټکي بل ((يام)) ته رساوه. په
دې ډول ټولسو يامچيانو به لاره په خپلو زين
کړو او چمتو شويو آسونو سره وهله او د
پوستي په وړلو کې به ټولو برخه اخيسته
او پوسته او نامه به يې له ځنډه او ډېر ژر

تصوير الميخي (۱۳۲)

او په چټکۍ سره مقصد ته رسوله.

په ټولگي کې فعاليت

- زده کوونکو ونکې دې په خپله سیمه کې دلېږد رالېږد کار کې له څارویو څخه دگټې اخیستنې لارې چارې و وایي.

پوښتنې

- او بنیان په څو ډوله دي او چټک او بنیان څه نو مېږي؟
- آسونه په څو ډول دي؟
- که له څارویو څخه نن سبا په بارولو کې گټه واخیستل شي څه گټه او څه زیانونه لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د کورنۍ له غړو او نورو مشرانو څخه د څارویو دلېږد رالېږد په کار کې د پخواني گټې اخیستنې چلندونو په هکله پوښتنې وکړي او په خپلو کتابچو کې دې ولیکي او ټولگي ته دې راوړي.

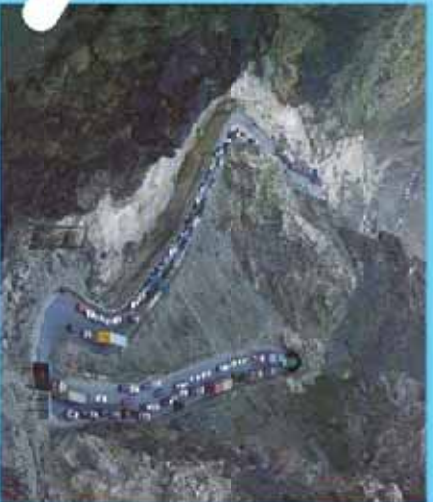
په پر مختلفو وسايطو سره لېږد رالېږد

- تاسو څو ډوله موټر پېژنئ؟ تراوسه په الوتکه کې سپاره شوي ياست؟ د لېږد او رالېږد د اړوند وسايطو په اړه په تېرو درسونو کې تاسو ته معلومات بيان شول او له پخوا څخه د خلکو په مينځ کې دود و، ساده و، خو بېبېگه يې داوه چې د ژوندانه چاپېريال يې نه ککړاوه؛ حمل شوي مواد لږ او سرعت يې هم کمزوری او سست و. همدارنگه انسان چې د ژوند په ټولو برخو کې د تجدد، نوښت چټکي او ډير غوښتونکي دی، د لېږد رالېږد په برخه کې هم په دې فکر کې و، داسې وسيلې او واسطې جوړې کړي چې هم دهغو په وسيله ډير يار يوسي او هم يې آساني او چټکتيا ډېره وي. په دې موخه يې کراچيو ته تاير ونه جوړ کړل چې په لومړيو کې ساده وه او ورو ورو بشپړ شول، څو نننيو پرمختللو وسايطو ته يې لاس رسې پيدا کړ.

هغه وسايط چې انسانانو تر اوسه پورې جوړ کړي دي، په لاندې ډول دي:

۱- د لېږد رالېږد ځمکنی وسايط

زنښل (ډولټاير)، دوه ټايره لرونکي (لاسي کراچي، بايسکل، ډول ډول موټر سايکلونه،

(۱۳۴) تصوير، ماهي، پز

رکشالو، لوری او واره د بار وړلو ډول ډول
 موټرونه لکه: فلائیگ کوج، مینې بوس،
 کاسټر، سرو پيسونه، و الگا، کرولا، بینز،
 فیات، فو لکس و اگن، لیموزین، سموزکی،
 برقی موټرونه، د اوبو او تېلو ټانکرونه،
 پوځي وسایط، زغره لرونکی او چاپین
 لرونکی نظامي ټانکونه، د اوسپنې پټلۍ (ریل،
 او رگایۍ) او داسې نور.

(۱۳۵، ۱۳۶) او (۱۳۷) تصویرونه د موټرو ډولونه

(۱۴۰) تصویر

(۱۳۹) تصویر

(۱۳۸) تصویر، په یو موټر سیکل کسان

(۱۶۱) تصویر، په دریای کې لویه کشتی

۲ – سمندري لېږد رالېږد توکي (وسایط)
دلېږد رالېږد بله مهمه وسیله پېری، ده چې له بده مرغه زموږ په هیواد کې د سیندو نو او بحرونو د نشتوالی له امله له هغې څخه گټه نه اخیستل کېږي.

۳ – هوایي لېږد رالېږد وسایط

مسافرو وړونکې الوتکې، پوځي چورلکې، تېزې جنگی جت او ډول ډول نورې

الوتکې چې له غوڅخه یې چټکي زیاته ده او همدارنگه نورې الوتکې، چې ځینې یې مسافرین په هوسا توگه له یوه ځای څخه بل ځای ته لېږدوي او ځینې الوتکې د پوځي موخو لپاره په کارېږي.

(۱۶۲) تصویر، د مینل جام په خواوشاه کې هلېکوپټر

(۱۶۳) تصویر، د آرانا الوتکې

په عمومي توگه د نن ورځې د لېږد رالېږد وسیلو لوگي، لوړ او کڼوونکي، غوړونه د انساني د استوگني چاپېریال نا آراهه او ککړوي.

په ټولگي کي فعاليت
هر زده کوونکی دې دننښو پر مختلفو و سايډو په برخه کي خپل معلومات
نور و ته وړاندې کړي.

پوښتني

- د لېږد رالېږد پر مختلفي و سايډو د انسانانو په ژوندکي څه مثبت او منفي اغيزي لري؟
- دلېږد رالېږد څمکنيو و اسطو کو مي آسانتيا وي منځ ته را وړي دي؟
- د الوتکو څخه کو م کار ونه اخيستل کيږي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دي د بېړيو او الوتکو د دو لوبو په برخه کي معلومات ترلاسه
کړي او په بل درسي ساعت کي دې ټولگي ته را وړي.

د سپرم څپرکي لنډيز

په سيمو او هېواد کې د بارونو لېږد رالېږد زموږ په گران هېواد کې اوس هم ځينې خلک پتې په خپل سر، اوږه او په شاباندي وړي او همدا رنگه د نورو لومړنيو وسايلو څخه لکه: چيگنه، او تېل (جالي) څخه هم د پېټو په لېږدولو کې کار اخلي.

پخوا د ودانيو د لرگيو په لېږدونه کې د سيند له اوبو او د خطونو په استولو کې له کوټرو څخه کار اخيستل شوی دی.

زموږ په هېواد کې د پېټو د لېږد او نقلولو عمده وسيلې اوس هم ځينې څاروي لکه: غوايي، آس، قچر او اوبس دي. د ټکنالوژۍ په وده او پرمختگ سره نن ورځ زموږ خلک له ماشيني وسايلو څخه هم کار اخلي چې د ځمکنيو وسايلو د لورنه بې لکه موټرونه او يا د هوايي واسطو د الوتکو د لورنه ډېر دي؛ خو دا واسطو د ژوند چاپېريال ککړوي په ځانگړې توگه کله چې ډېر زاړه او وراسته وي.

اووم خپړکی لوږي او ورز شونه

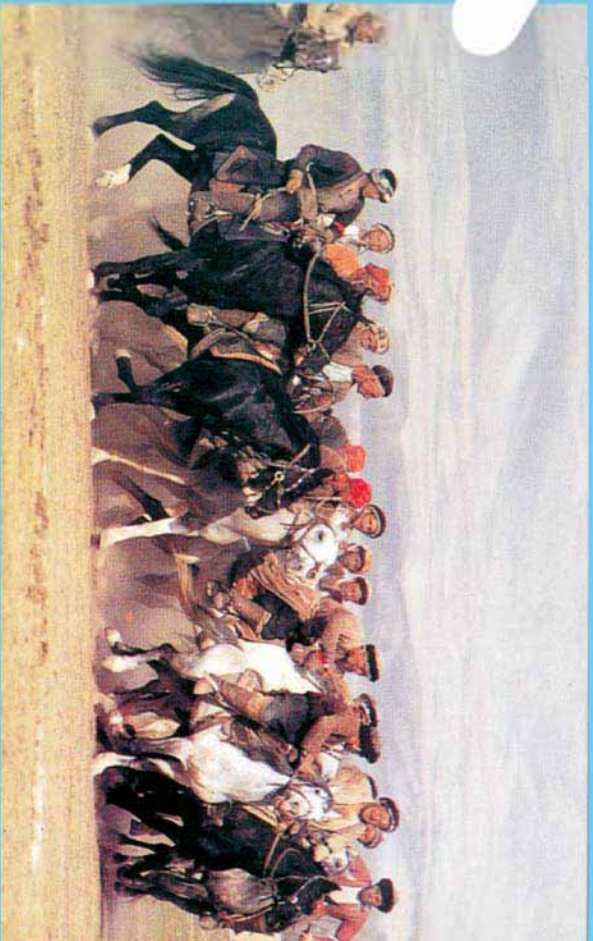
د دې خپړکي موخي

په دې خپړکي کې به زده کوونکي د محلي لوږو د ډولونو او د هغې د سرته رسولو په څرنگوالي او د ورز شونوله ډولونو سره بلد شي. د ورز شونو د ډولونو ارزښت او گټې به وپېژني.

زده کوونکي به د محلي لوږو د ډولونو په ارزښت او مقصدونو او د هغې په فرهنگي ارزښت وپوهېږي.

زده کوونکي به هغه ورز شونه چې روغتيا ته زيان رسوي وپېژني او د سياليو په مزاياو و پاملري چې په نړيواله سطحه ترسره کېږي، وپوهېږي.

دلويو د سرته رسولو له لارې زده کوونکو ته ديو والي او مرسته کولو روحيه منځ ته راځي.

(۱۴۶) تصوير ورز لويه

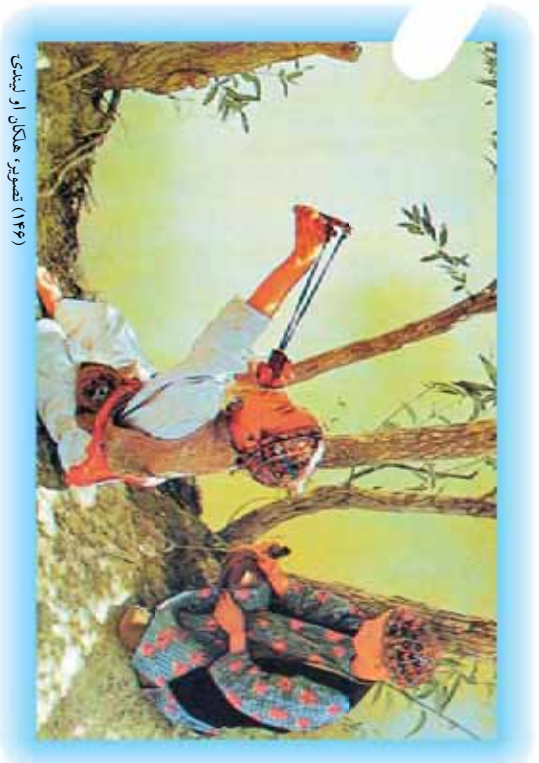
سيمه ييزي لويي

- ستاسو په سيمه کې کومې لويې دود دي ؟
سيمه ييزي لويي بيلا بيل دودونه لري چې له ډيرو پخوا زمانو راهيسې زموږ د هيواد په گوت گوت کې، د ځوانانو، ځلميانو، نجونو او هلاکانو په منځ کې دود لري. چې ځينې يې په لاندې ډول دي:

يو ابو اگل چې؟، اله داد، چنډرۍ، سيلوۍ (جزنک بازي)
اکو بکو، غوږنېبول؟ سپين هډوکي، ډۍ (ډنډه کيلک)
پای پران، کاغذپران، سترگه پټونۍ، توپ ډنډه، خوسۍ، د غره څخه بنسکته راښوېدل، پخمالکي، ليوه او پيسه، ډولۍ لوبه، پټنډه خړه (چري غوري)، تيره غورځول، پيشه کان، تال خورل، غولاکۍ وېشل، نېسه وېشل، دکافي وېشلو سيالۍ، منډې وهل، ډول ډول توپ بازي، لامبو وهل اونور...

(۱۳۵) تصوير، کوچنۍ خټۍ د تال د رنگونو په حال کې

(۱۳۶) تصوير، هلاک او ايښۍ

(۱۳۷) تصویر: دیوار د اهل هیواد و لرگی لوبه

دلربو موخې او گټې

په بشري ټولنه کې د هرې لوبې رامنځته کېدل او دو دبدل د یوه هدف او مقصد لپاره دی. ځینې لوبې هغه مهارتونه دي، چې د خلکو په ورځني ژوند کې څه ناڅه آسانتیا وي رامنځته کوي؛ لکه نینه ویشتل، ټوټ و هل، منډې او داسې نورې.

ځینې لوبې د بوختیا او تفریح لپاره وي. انسانان دسترپاو د له منځه وړلو لپاره هغه لوبې او فعالیتونه سرته رسوي، چې خوښي او خوشحالي راوړي.

(۱۴۸) تصویر: د جوگان لوبه

زموږ په هيواد کې لوبې ډېر ډولونه لري چې تاسو دهغې ډېر شمېر پېژنئ، خو بيا هم دلته ځينې سيمه ييزې مشهورې لوبې تاسو ته درپېژندل کېږي:

خوسې (لگد جنگ)

له اتو څخه تر لسو تنو هلکان يا زلميان پکې گډون کوي.

د لوبې د ترسره کېدو لارې چارې: لومړی زلميان د دوه ميرانو تر مشرۍ لاندې په دوو ډلو وېشل کېږي.

يو پاک، پراخ او هوار ميدان، چې تيرې او نور شسيان ونه لري، د لوبې لپاره غوره کېږي. ميدان په دوو برخو وېشل کېږي. د ميدان د کرنيو په شا کې ځايونه ټاکل کېږي او په يوې خوا کې د خاورو يو ډبرې جوړېږي. دغې ډبرې ته د يوه گروپ يو تن درول کېږي چې هغه ډبرې، څوک ورانه نه کړي. د خاورو دغه ډبرې بايد د مقابل ټيم د يو تن له خوا ورانه شسي، خو دغه ډبرې قوي او پياوړې ساتونکې لري. دې کس ته خوسې وايي. د خوسې لوری (گروپ) غواړي چې مقابل لوری وسوزي. که چېرې مقابل لوری بريالی شو چې د خاورو ډبرې ورانه کړي نو يوه نمره اخلي؛ د هرې ډبرې وړانول يوه نمره لري. او که چېرې خوسې وسو نو هماغه گروپ بدلېږي. د دغه کار لپاره بل گروپ غوره کېږي. په دې ډول دغه لوبه دوام کوي. د خوسې لوبه ډېره سترې کونکې لوبه ده. په يوه پيښه ترسره کېږي، بايد لوبه کوونکی خپله پيښه دشا له خوا په يوه لاس ټينگه کړي او

(۱۴۹) تصوير، لگد جنگ (خوسې)

خپل سيال ته په جگړه ورشي. دغه لوبه په اوږه او په يوه لاس ترسره کېږي. خپل سيال په زنگنه اروي او وهلی يې هم نشي. دغه لوبه دومره په زړه پورې او سترې کونکې ده چې له يو ساعت وخت يادوه ساعتته زيات دوام کولی نه شي او بيا دوه نوبته دواړو مخالفو ډلو ته رسېږي او پس له هغه څخه لوبه پای ته رسېږي.

په ټولگي کې فعاليت

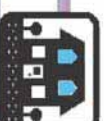
- زده کوونکي دې په خپلو منځو کې د خوښي د لوبې د کولو په هکله خبرې وکړي.

پوښتنې

- د خوښي سيمه ييزه لوبه څنگه ترسره کېږي؟
- کومې لوبې او ورزشونه روغتيا لپاره گټه او کومې لوبې زيان لري، ليکنې (غولک) څنگه ده؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د ډول ډول لوبو د گټو په هکله خپل نظرونه او معلومات په مفصل ډول سره ولېکي او ټولگي ته دې راوړي.

پنځه ویشتم لوست

لامبو و هل

ستاسو څه ډول لامبو زده ده؟

لامبو و هل د ځوانانو د دوډیزو لوبو او ورزشونو یو ډول دی. دغه لوبه او ورزش ځانگړی ارزښت لري. زیاتره هغه خلک له لامبو و هلو سره بلد وي چې کورونه یې د سیندونو یا لوبو ویالو څارو ته نږدې پراته وي. لامبو و هل له تفریح څخه برسېره د انسان روغتیا او سلامتی ته ډېره گټه لري. لامبو و هل ډېر ډولونه لري چې دهر یو زده کول یې پوره تمرین او ډیر وخت غوړي. د لامبو و هلو دوډیزو ډولونه په لاندې ډول دي:

(۱۵۰) تصویر، لاسو و هل

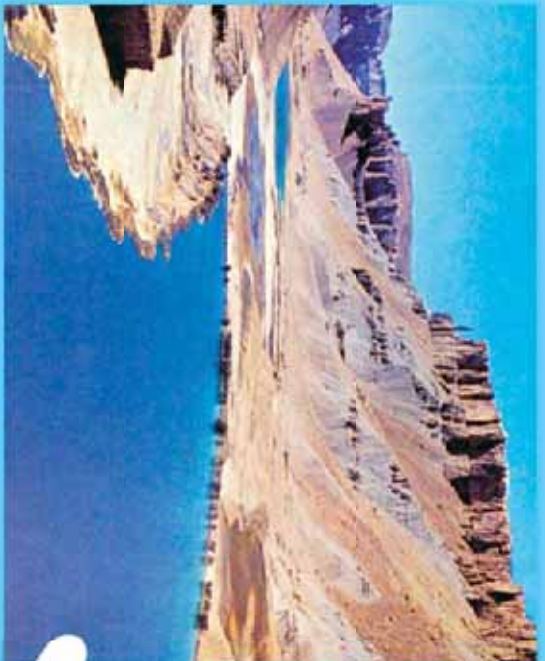
قو ل ا چه، چو نگشي (بقه يي) ته ورته، د پنبو، شاپه تخته، د تختي له پاسه، مشک و الا، په کدو سسپورا او نور؛ لکه چې ومو ويل لامبو و هل هغه لوبه ده چې ډېر مشق، تمرین او لازم مهارت غواړي؛ له دې امله ځوانان تل په ډله ییزه توگه لامبو کوي چې د دو بېدو د خطر

(۱۵۱) تصویر، انتر کابینستال هوتل (کابل)

د پېښېدو پر مهال له یوبل سره مرسته وکړي او یوبل و ژغورلای شي. دیا دونسي ورده چي په تېزو اوبو او گرداو ونو کي باید له لامبو وهلو څخه ډډه وشي؛ په ځانگړي توگه هغه څوک چي لامبو وهلو کي ښه مهارت ونه لري، باید چي له لامبو وهلو څخه ډډه وکړي. زیاتره ژوي له لامبو وهلو سره بللدي. په ډیرو اوبو او ژورو سسیندونو کي، پرته له دې چي ډوب شي، په آسانی، سره لامبو وهي او له اوبو څخه تېرېږي. یادونه

کله چي څوک وغواړي د آس په سپرلی له لوبو سسیندونو څخه چي ژور وي، تېرشي، دتېرېدو پر مهال د آس رکابونه راټولوي او د زین پرسر (قاش) یي اچوي او آس په ډېرې آسانی سره لامبو وهي او له اوبو وځي. خوکه رکابونه لکه پخوا غوندې غوړند وي، د لامبو وهلو پر مهال د آس پښي د رکابونو په منځ کي بندېږي او آس لامبو نشي وهلی چي په هغه وخت هم آس او هم سړی دواړه په اوبو کي دوېږي. د لامبو وهلو سیالی، په پخوا د کابل په ښار کي د بابر شاه ښ، او باغ بالا په حوضونو کي جوړېدې. د اوبو ژوروالي به د ډنډو (حوض) په هره برخه کي توپیر

(۱۵۲) تصویر، بند امیر (بامیان)

در لړد یعنی له یوه متر څخه نیولې تر څلورو او پنځو مترو پورې ژوروالی یې درلود. د ډنډ په منځ کې له یوه سره بل سره تړلي کپیلونه غځېدلي او کلک شوي و او د ستر یسا پر مهال به ځوانانو او واکړپول کولونکو لوبغاړو هغه کلک نیول او دمه به یې کوله چې ډوب نشي.

همدارنگه د قرغي بند، د سیستان جهیل، د باغ بالا حوضونو او په بند امیر کې په هم د لامبو لوبې او د کښتۍ چلولو سیالۍ تر سره کېدې.

- مور د لته د اوبو په اړه څو متلونه راوړو.
- اوبه ترستونې، زوی ترپینو لاندې.
- اوبه په ډانگ نه بېلېږي.
- د زورور اوبه پورته درومي.
- دري: آب نادیده موزه کشیدن خطاست.

(۱۵۳) تصویر: د باغ بالا هوتل او رسورانس (کابل)

په ټولگي کې فعاليت

- زده کونکي ته د خپلې سيمې د لاسونو وهلو د دود په برخه کې معلومات ورکوي.

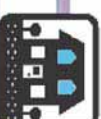

پوښتنې

- لاسونو وهل څه گټه لري؟

- که څوک د لاسونو وهلو مهارت ونلري او لاسونو وهي د څه خطر سره مخامخ کېږي؟

- څاروي څه ډول لاسونو وهي؟

کورنۍ دنده

- زده کونکي ته د لاسونو وهلو په هکله د کورنۍ له مشرانو څخه پوښتنه وکړي، په کتابچو کې ته وليکي او ټولگي ته دې راوبږي.

غېرنيول (پهلواني)

- تاسو تر اوسه پورې د پهلوانۍ يا غېرنيو نيو لو ننداره كړې ده؟
زموږ زېږه هېوادكې د ورزش او غېرنيولو بېلابېل ډولونه دود لري چې د هغو له جملې څخه
چينكې، مخامخ غېر او پهلوانۍ نومونه اخيستلاى شو.

دلته به د بېلگې په توگه د غېر په غېر او چينكې غېرنيونې تاسو ته د روښنېدل شي .
- غېر په غېر:

پهلوانې يا سيمه ييزې غېرې زموږ د هېواد له لرغونو دودونو څخه دى چې زموږ د خلكو د
فرهنگ يوه برخه گڼل كېږي. سيمه ييزې غېرنيونې تاريخي او ملي ارزښت لري او ټول خلك له
هغو سره مينه لري، آن سپين زېږى سړي چې كه د غېرنيونې توان هم ونه لري، خو د غېرنيونې
په مراسمو كې د نندارې لپاره هرو مرو گډون كوي.

د غېرنيونې لوبې زياتره د خوښۍ او خوشحالي په ورځوكې ترسره كېږي.
لكه : په نوي كال، اخترونو او د جمعو په ورځوكې، دغه لوبې د ځانگړو قواعدو او اصولو
تابع وي چې د هغو پر بنسټ جوړېږي. دغه لوبې په هغه ډگر كې ترسره كېږي، چې نندار چپان
په يوه لويه دايره كې له پهلوانانو چار چاپېره ناست وي او د لوبې ننداره كوي. غېرنيونې لوبه
د دوو پهلوانانو ترمنځ ترسره كېږي. د پهلوانانو د مبارزې بهر كله ساعتونه اوږدېږي او له
دواړو خواو و څخه يو هم نشي كولى پرېل بولاي شي.

هر پهلوان د غېرنيونې پر مهال يو پټو تر ملا تړي. خو سيال يې له هغه كمربنده ونيسي او
مقابل لوري ته گوزار وركوي. پهلوانان د دغو غېرو په بهر كې يو ازې په لاسونو او پښو سره
خپل زورونه آزموي او د بل لوري ملا او متي راکاږي او په خپلو پښو د پهلوانې چلونه تر
سره كوي، هريو دا حق نه لري چې په خپلو لاسونو د سيال پښې ونيسي او يانې غاړه تاوه كړي.
په پخوا وختونو په كابل ښار كې ډېر نامتو پهلوانان وو چې د نړيوال المپيک په لوبوكې يې
گډون كاوه او ويانې مدالونه يې ځان او هيواد ته گټلي دي. لكه: پهلوان نظام، د ريكاځانې رحيم،
پهلوان ابراهيم، پهلوان احمدجان، پهلوان رحيم زرگ، پهلوان شجاع او نور...

چينگي خبر نيو ني

چينگي خبر نيو ني هم زموږ د هېواد د سيمه ييزو لويو له ډلې څخه گڼل کېږي. دهغه د جوړېدو لاره داسې ده چې دواړه پهلوانان وښي ناقصي اغونډي. لنډگي تر ملا تږي او په ډگر کې په مبارزه پيل کوي. دواړه لوري به هڅه کوي چې يو بل پرغل وکړي او يو بل له گڼوان څخه ونيسي او کش يې کړي، «سغري گردان» وکړي په اوږه يې واړوي او يا يې په زنگون واخلې او پريښو يې، په کوشک (لغته) ووهي او ډېر کوشن کوي خو خپل سيال پرځمکه وولي او پر شايې څملي. ځکه د سيالۍ وړلو شرط پرځمکه د مقابل لوري پر شا چپه کول دي. کله چې يو بل په دې ډول پرځمکه څملي او د ميدان مشر دا ومني، نو ملاستی (لويدي) پهلوان بايلونکي او هغه بل گټونکي گڼل کېږي.

د ميدان مشر چې په خپله تجربه کار پهلوان وي هم قضاوت کوي او هم د پهلوانانو د سياليو په وخت کې له سرغړونې او ناندريو څخه مخنيوی کوي.

په تو لگي کې فعاليت

- زده کوونکي دې د خبر نيو لو ډولونه بيان کړي.

پوښتنې

- زموږ د هېواد په کو مو سيمو کې سيمه ييزې خبر نيو دود لري؟
- په لېسه او يا ستاسو په تو لگي کې داسې څوانان شته چې پهلوانی کوي؟
- د کابل ښار پخواني نامتو پهلوانان څوک وو؟

کورنۍ فنده

- زده کوونکي دې د خپلو کورنيو له غړو څخه د سيمه ييزو خبر نيو نو د سياليو په برخه کې معلومات ترلاسه کړي.

او ه و يشتم لوست

په بېلا بېلو لوبو کې ملي ټيمونه

- زموږ په هېواد کې څو ډوله لوبې دود لري؟
له سسيمه نيزو لوبو سرسېره چې له پخوا څخه زموږ په هېواد کې د خلکو په منځ دود وي، رسمي او نړيوالو لوبو هم دود درلود.

(۱۵۵) تصوير، فوتبال

(۱۵۶) تصوير، بهلوانی

د افغانستان د کرکټ ملي لوبډله د کرکټ په حال کې

(۱۵۶) تصوير، جېتو و

زموږ په هېواد کې دوډيزې رسمي لوبې زياتې دي او په هره برخه کې ځينې ځوانان ځلېدلي دي. هغه بڼې لوبې چې په ډله ييزه او کله هم د دوو سټالو ډلو ترمنځ ترسره کېږي او زموږ په هېواد کې دود لري، په لاندې ډول دي: فوټبال، فوتسال، د (چمن پرمخ او د ککگل پرمخ) هاګي، واليبال، هندبال، باسکټبال، بايسکل ځغلول، غره ته ختل، کرکټ، ساګر او داسې نور.

هغه لوبې چې په دوو تنو ترسره کېږي لکه: پنگ پانګ، ټينس، بد مټين، او نورو څخه عبارت دي. همدارنگه زموږ په هېواد کې نورې لوبې لکه: تګواندو، بوکس، کانفو، کرانه، جيو، هوشو پهلواني، ضرب ميل، کيک بوکس او نور دي.

زموږ په هېواد کې يو شمېر نورو دروندو وژنه ورزشونه دود لري چې ډېر زور غوړي لکه: وزن پورته کول، پړۍ کشول، وزلوبه، تېره اچول، آس ځغلول او نيزه بازي.

(۱۵۷) بولياړد تصوير

(۱۵۸) تصوير، واليبال

(۱۵۹) تصویر، غرغرونگی خان

د پهلوانی لوبه چي زموږ په هیواد کې ډېره لرغونتیا لري، همدا اوس یې رسمي بڼه نیولې او د سیمې په کچه ددغه لوبې ځینې پهلوانان پیژندل شوي دي.

هغه لوبې چې په یوازې ځان ترسره کېږي او یو لوبغاړي خپل استعداد او ځواکمني ښکاروي، په لاندې ډول دي لکه: د نېزې، گلولې او دیسک اچول، د گلف لوبه او نور.

په غرونو کې د گرځېدلو لوبه هم زموږ په

(۱۶۱) تصویر، د وزن پورته کول

(۱۶۰) تصویر، باسکټبال

(۱۶۲) تصویر، د تینیس لوبه

هېواد کې دود ده. د هېواد ډېر ځوانان په ډله بېړه توگه د لوړو غرونو سر و نو ته خپری. یادو نه: ډېری لویې د انسان د روغتیا لپاره گټورې دي، خو ځینې یې روغتیا ته زیان او خطر هم لري چې د بدن غرونو ته درنه ژوبله پېښېږي او په اوږده موده کې د بدن غړي معیوب او له منځه ځي لکه: وزن پورته کول، وزلوبه، تپه (ډېره) غورځول، بوکس، او نورې رزمې لوبې.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي د نورو لوبو او ورزشونو نومونه واخلې.

پوښتنې ورزش څه گټې لري؟

- کوم ډول نوښتونه د ورزشونو له پرمختګ سره مرسته کولای شي؟
- آیا تاسې او یا ملګري مو په پام کې لرئ، چې کومه ورزشي ډله جوړه کړی؟
- تاسو په کومه لوبه کې استعداد او وړتیا لرئ؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي د نورو نړیوالو ورزشونو په هکله له نورو سرچینو څخه معلومات ترلاسه کړي.

اټله و پشتم لوست

د نړيوال المپيک په لوبو کې زموږ د هېواد د لوبغاړو بريا او لاس ته راوړني

ناسويو هېرۍ چې زموږ ځوانانو په ۲۰۰۸ م کال کې د تګواندو په ورزش کې غوره مډالونه هېواد ته راوړل.

افغانستان د المپيک نړيوالې کميټې غړيتوب لري. د لومړي ځل لپاره زموږ د هېواد لوبغاړو په ۱۹۳۶ م کال د برلين د المپيک په لوبو کې گډون وکړ. له هغه مهاله تر اوسه پورې بې يو ولس ځلي د المپيک په دوښۍ لوبو کې گډون کړی دی.

(۱۶۳) تصویر انعام گڼوکی ځوان

له هغو سستونزو سره سره چې په وروستۍ لسيزو کې زموږ په هېواد کې موجودې وې، په هغو لوبو کې چې زموږ لوبغاړو گډون کړی دی، ښې نتيجه يې ترلاسه کړې دي. د ۲۰۰۸ م کال په لوبو کې چې په اندونيزيا کې ترسره شوي زموږ د هېواد څلورو پهلوانانو په کې گډون کړی و چې يو د سرو زرو او يو د برونزو مډالونه ترلاسه کړل.

په ۲۰۰۸ م کال د چين د المپيک په لوبو کې زموږ لوبغاړي بريالي شول چې د تګواندو په لوبه کې د لومړي ځل لپاره په تاريخ کې ښه مډال ترلاسه کړي. همدا شان زموږ د کرکټ ټيم په ۲۰۰۸ م کال د امريکې په نيو جرسي، بریتانيا، پانزانيا او آسيایي لوبو کې لومړی مقام ترلاسه کړ.

زموږ د هېواد د ځوانانو د فوټبال ټيم د نړيوال جام او آسيایي ټاکنيزو او مقدماني لوبو کې د سيمې د څو اکمنو هېوادونو پر وړاندې ښه وځلېدل. که څه هم

(۱۶۴) تصویر مهال گڼوکی ځوان

زموږ هېواد ونه شخړو کولی چې د خپلې گروهه څخه پورته و خپري خو د خپلو سياالاتو په وړاندې دلرېدلې د بنسټونو په ترسره کولو، د هېواد په دننه او بهر کې د کار پوهانو دستاينې او ددې لورېدلې دمنښه والو دهيلو سبب شو.

نورو ورزشونو هم زموږ په هېواد کې د پام وړ پر مختگونو کړي دي.

ورزش او بي ساری بریالیتوب: زموږ يو هيواد وال پر بايسکل باندي له تړلي

نړۍ راتا و شو او دغه سفيرې د بهرنيو چارو له وزارت څخه پيل کړ او دکابل - کندهار

د سړک له لورې هرات او وروسته ايران ته ولاړ. دغه سفيرې يو نيم کال وخت ونيو.

په دغه موده کې د ايران، ترکيې، بلغارې، يوگو سلاويا، انرېش، چک، جرمني، هالنډ او

د فرانسې له هېوادونو تېر شو، امریکا او د ملاکو و ملتونو د سازمان مقرته ورسېد.

په ټولگي کې فعالیت

- زده کوونکي دې زموږ د هېواد د لوبغاړو د نورو ورزشي بریالو په برخه کې معلومات ورکړي.

پوښتنې

- زموږ د لوبغاړو ورزشي بریالو په سیمه او د نورو هېوادونو په منځ کې څه ارزښت لري؟

- د نړۍ کوم هېواد په نړیوالو لوبو کې ترټولو لوړ مقام لري.

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې نړۍ د تر ټولو غوره لوبغاړو په برخه کې لیکلي معلومات ترلاسه کړي او په بل ساعت کې دې له ځانه سره راوړي.

لوبيا او بدني روزنه

دا ووم خپريکي لنډيز

سيمه ييزي لوبيا بېلابېل ډولونه لري چې زموږ د هېواد په ګرټ کټ کې په ماشومانو، تکمير ځوانانو او ځوانانو کې له پخوا څخه دود دي.

لاسيو و هل زموږ د ځوانانو سيمه ييزه دوديزه لوبه ده چې د هغوی د روغتيا او سلامتې لپاره ډېره ګټوره ده. ځينو نيول زموږ د هېواد سيمه ييزو لوبو او ورزشونو ډول دي چې اوږده سابقه لري. د سيمه ييزو ورزشونو څخه پرته د سيمي او نړيوال ورزش هم د ځوانانو ترمنځ دود لري. لکه: فوټبال، کرکټ، هکي، واليبال او داسې نورې لوبې.

اخځليکونه

- ۱- پوهاند دکتور محمد افضل بنو وال، کابل پوهنتون استاد، فوکلور شنناسي، لومړی چاپ ۱۳۸۷ کابل انتشارات سعيد.
- ۲- پوهاند دکتور سيد اکرام الدين حسانيان، کابل پوهنتون استاد، هلمستري، دورې درسي کړيکي لم، د ژبو او لېسانو پوهنځي، ۱۳۸۸ او ۱۳۸۹ هـ. ش کال.
- ۳- اسلام الله شعور، ترانه هلې کهل.
- ۴- د خلکو تفکر، کتور عارف عثمان او عبدالصمد عاطف، چاپ د پښتو څېړنو نړيوال مرکز، د افغانستان د علومو اکاډمي.
- ۵- ضرب الامثال او حکم، ضرب المثلونه، کتور رضيات الله شهري کابل پوهنتون د بنکيو هنرونو پوهنځي پخوانی استاد.
- ۶- د انټرنېټ نه تصويرونه
- ۷- جرگه، د سرحدونو، قومونو او قبيلو چارو وزارت څېړونه، شپږ شمه ګڼه، ۱۳۸۸ کال وړی - غويی - لېږدی - مرغومي - تلده - لم.
- ۸- جابن، د سرحدونو، قومونو او قبيلو چارو وزارت، څېړونه ۱۳۸۹، په نورستاني ژبه د ذکر شوي وزارت څېړونه- سرطان - سنبلې - جدي - حوت څېړونه
- ۹- د ټيکولو کتور او فرهنگ، ليکوال محقق بسم الله حقل، دويم چاپ جدي ۱۳۸۳ هـ. ش حلبي پرنېټيک ايجنسي.
- ۱۰- د تصويرونو تېمپه او عکاسي، هلې ګالری، هلې آرشييف، کابل لرغوني بناو، بناو شاهين، نوي بناو د ليک فونشي، ګلونه، د پښان چنډل بلي څخه
- ۱۱- هرات ويزن، امرو، مجيد قدايان، رضا نظري آهاري، د ديپلوماسي، تاريخ او اسنادو مرکز، پسرلي لومړی چاپ ۱۳۸۵ هـ. ش.
- ۱۲- فصلنامه فرهنگي وېب وېبپاڼه، وزارت څېړنيزه تړلنه، شماره اول سال ۱۳۸۵ هـ. ش.
- ۱۳- د پېچ درې پښتني ولسي دودونه، غلام سرور ګلاب زی صلفی ۱۳۸۶ هـ. ش.
- ۱۴- د انټرنېټ څخه عکسونه.
- ۱۵- فرامرز، سيد عبدالله، ياد داتښتونه.

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**